

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ НІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ**

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

_____ Голюк О.А.

(підпис) (ПІБ

завідувача кафедри)

«_____» _____ 2025 р.

**«ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ
УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої
освіти освітньо-професійної
програми «Початкова освіта»
Дегерменджі Юлії Іванівні
Науковий керівник:
канд. філол. наук, доцент
Нетреба М. М.

Рецензент:

директор Маріупольської гімназії зі
структурним підрозділом
початкової школи № 17
Кіор Оксана Миколаївна

Кваліфікаційна робота

захищена з оцінкою _____ Секретар ЕК _____

«_____» _____ 2025 р.

З М І С Т

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	7
1.1. Особливості організації медіаосвіти в закладах загальної середньої освіти	7
1.2. Сутність і компоненти медіаграмотності	20
1.3. Специфіка формування медіаграмотності учнів молодшого шкільного віку	31
Висновки до розділу 1	37
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	39
2.1. Стан сформованості медіаграмотності молодших школярів (за результатами констатувального експерименту).....	39
2.2. Обґрунтування педагогічних умов формування медіаграмотності учнів початкової школи засобами інноваційних технологій навчання	60
Висновки до розділу 2	69
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74

ВСТУП

Актуальність теми. Комунікація та обмін інформацією є, одночасно, і однією із характеристичних особливостей людини, і потребою, і засобом досягнення мети, і інструментом впливу. Людська цивілізація із самого початку свого виникнення передбачала спілкування, передавання досвіду, інформації тощо. Таким чином важливою проблемою завжди було створення ефективних форм, методів та засобів реалізації цих завдань – створення своєрідного середовища, котрий отримав назву «медіапростору».

У контексті цієї проблеми варто відмітити, що важливим компонентом, котрий одночасно поєднує у собі форми, методи та засоби, є медіа. Саме вони в наш час значною мірою визначають життя як окремих людей, так і цілих прошарків суспільств і, навіть, країн. З поширенням комп'ютерних мереж, розширенням їх можливостей щодо створення інформаційних ресурсів (контенту), збільшенням зон покриття виникає потреба у формуванні в особистості комплексу компетенцій, котрі дозволять не тільки ефективно провадити власну інформаційну діяльність, але й – взаємодіяти «на рівних» із численними медіа.

Тобто виникає потреба у формуванні та постійному розвитку її медіаграмотності. В сучасних вітчизняних умовах значно зросла роль медіаграмотності, як засобу протидії ворожим медіавпливам та продукування власного актуального та доречного й корисного контенту, а її формування та розвиток, у першу чергу, стало завданням освіти.

Дослідження засвідчили, що формування медіаграмотності повинно починатися вже у початковій школі. При актуалізації змісту феноменів «медіа», «медіаосвіта» та «медіаграмотність», їх структури, функцій, особливостей тощо вартими уваги є праці О. Антонової, Н. Баришовець, О. Ганик, Ю. Даниляка, В. Іванова, Т. Іванової, Л. Найдьонової, І. Остапйовської, Л. Петрик, Я. Сидоренко та ін. При дослідженні практичних засад формування медіаграмотності здобувачів початкової освіти та розробці

власної методики вартими застосування є результати наукової та дидактико-методичної діяльності Т. Бешок, М. Бурика, О. Волощенко, О. Козак, І. Марчук, О. Мокрогуза, О. Муковоза, Ю. Плаван, І. Старагіної, О. Фенцик, Н. Шуби та ін.

Здійснивши аналіз літературних, встановлено, що запровадження медіаосвіти та формування медіаграмотності учнів початкової школи є найважливішим завданням сучасного світу. Тому проблема формування медіаграмотності учнів початкової школи вимагає пошуку найбільш актуальних шляхів її вирішення, саме це зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи **«Педагогічні умови формування медіаграмотності учнів початкової школи»**.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов формування медіаграмотності учнів початкової школи.

Для досягнення поставленої мети сформульовано **такі завдання дослідження:**

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми та уточнити базові поняття дослідження.
2. Розкрити характерні особливості формування медіаграмотності учнів початкової школи.
3. Визначити стан сформованості медіаграмотності учнів початкової школи (за результатами констатувального експерименту).
4. Обґрунтувати педагогічні умови формування медіаграмотності учнів початкової школи.

Об'єкт дослідження – процес формування медіаграмотності учнів початкової школи

Предмет дослідження – педагогічні умови формування медіаграмотності учнів початкової школи.

З метою досягнення визначеної мети дослідження та розв'язання окреслених наукових завдань було застосовано комплекс взаємопов'язаних

методів дослідження, що охоплюють як теоретичний, так і емпіричний рівні наукового пізнання. **До теоретичних методів** належать: *аналіз, систематизація та узагальнення наукових підходів* до вивчення досліджуваної проблеми, що дало змогу з'ясувати рівень її наукового опрацювання у вітчизняному та зарубіжному науковому дискурсі. **Серед емпіричних методів** було застосовано спостереження, анкетування, опитування); констатувальний експеримент для визначення рівня сформованості медіаграмотності молодших школярів засобами інноваційних технологій.

Практичне значення одержаних результатів. Результати кваліфікаційної роботи можуть бути використані здобувачами освіти, педагогами-практиками (у першу чергу – вчителями початкових класів), та науковими і науково-педагогічними працівниками закладів різних рівнів освіти:

- учителями початкових класів у власній педагогічній та науковій діяльності;
- здобувачами освіти спеціальності Початкова освіта (першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти), у процесі самостійної освітньої діяльності;
- у закладах післядипломної освіти та при організації і проведенні заходів щодо підвищення кваліфікації учителів початкових класів тощо.

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалася шляхом обговорення на науково-практичній конференції «Програмадський вектор університетської освіт у викликах сьогодення» (Київ, 2025 р.), а також на науково-методичному семінарі «Педагогічна майстерня майбутнього фахівця» кафедри педагогіки та освіти МДУ.

Основні результати здійсненого нами дослідження відображено в 4 тезах та 1 статті у збірнику наукових праць «Магістерські студії психолого-педагогічного факультету Маріупольського державного університету».

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота

складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (74 найменування, з них 7 – іноземними мовами). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 83 сторінки, основний зміст представлено на 71 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

1.1. Специфіка організації медіаосвіти в закладах загальної середньої освіти (Іпатова)

У житті сучасного школяра медіакомунікація виступає не лише засобом отримання інформації, а й чинником формування його світоглядних орієнтирів. Учні щоденно взаємодіють із медіатекстами, а їхнє адекватне розуміння потребує сформованої інформаційної культури, розвиток якої можливий лише за умови систематичної та цілеспрямованої діяльності.

Медіаосвітні технології мають прикладний характер, проте водночас сприяють інтеграції навчальних дисциплін у цілісний освітній процес. Головним завданням медіаосвіти є формування загальних інформаційних умінь, культури роботи з інформацією та етики медіаспілкування.

З педагогічної точки зору, специфіка медіаосвіти полягає у:

- медіаосвіта постає як педагогічна необхідність у ситуації, коли забезпечено свободу сприйняття та можливість зміни освітнього вектора;
- учитель і учень виступають рівними суб'єктами інформаційного простору: педагог не нав'язує знання, а сприяє усвідомленню навколишнього світу, стимулює аналіз отриманих відомостей на різних рівнях;
- ефективна медіаосвіта передбачає володіння педагогом сучасними цифровими й мультимедійними засобами навчання;
- учень може перевищувати рівень технічної компетентності вчителя, що має розглядатися не як перешкода, а як ресурс для підвищення ефективності освітнього процесу [37, с. 230].

Ціннісні орієнтації та стереотипи сучасних школярів формуються під значним впливом інтернету, телебачення та кінопродукції. Тому особливо

важливо, щоб учні, передусім підліткового віку, володіли здатністю самостійно орієнтуватися в інформаційному потоці, критично сприймати медіаконтент, розпізнавати маніпулятивні впливи й оцінювати достовірність отриманої інформації.

За таких умов педагогічна діяльність істотно ускладнюється: педагог, окрім володіння мультимедійними технологіями, має вміло застосовувати педагогічні методи, пов'язані з культурою використання цифрових інструментів, мережі Інтернет і соціальних платформ. Частина освітнього процесу при цьому переноситься на самих учнів, рівень ефективності якого залежить від їхньої пізнавальної активності. Під час занять педагог має не лише подавати навчальний матеріал, але й контролювати доцільність і якість застосування цифрових засобів навчання.

Для ефективної організації медіаосвітнього процесу вчитель повинен чітко усвідомлювати його мету, узгоджувати її з учнями та систематично аналізувати результати освітньої діяльності. В умовах інформаційного перенасичення особливого значення набуває здатність відрізнати достовірні дані від неправдивих, розпізнавати способи маніпуляції. Такі маніпулятивні впливи особливо сильно діють на дітей через недостатній рівень сформованості критичного мислення.

Відтак одним із пріоритетних завдань медіаосвіти стає формування вміння аналізувати медіатексти та повідомлення. У процесі аналізу важливо враховувати авторську позицію, ключові ідеї, систему образів і дійових осіб. Такий аналіз поєднує елементи творчої уяви, критичного мислення та інтерпретаційних умінь, однак він має здійснюватися після засвоєння базових творчих навичок, необхідних для усвідомленого тлумачення й оцінки медіатекстів.

Специфіка шкільної медіаосвіти визначається також інтеграційними процесами, що відбуваються у медійному просторі. Тому при розробленні освітніх концепцій необхідно враховувати як традиційні підходи, так і сучасні тенденції.

Основними каналами медіавпливу на дітей залишаються телебачення та інтернет. Для учнів молодшого шкільного віку провідним джерелом інформації переважно є телебачення, оскільки вони ще не повною мірою володіють комп'ютерними навичками. Водночас для школярів середньої та старшої ланки головним медіаканалом стає інтернет, який забезпечує широкий спектр можливостей – від комунікації до споживання аудіовізуального й текстового контенту. Особливої популярності набувають інтерактивні форми медіа, що поєднують спілкування, участь у віртуальних подіях і елементи гри.

Відеоконтент відкриває нові можливості для розвитку сучасних підходів у медіаосвіті. Зокрема, шкільне телебачення вже перестало бути поодиноким явищем – воно активно розвивається та набуває популярності поряд із шкільним радіо і друкованими медіа.

Попри розвиток цифрових форматів, преса продовжує відігравати важливу роль у шкільному середовищі: замість традиційних стінних газет і інформаційних листків з'являються повноцінні друковані видання, створені самими учнями.

Динамічно розвивається також фототворчість, що стає особливо затребуваною в умовах зростання ролі візуального контенту у соціальних мережах, де школярі прагнуть представити власні якісні фотографії.

Найбільшу популярність серед учнів мають мультимедійні засоби, які виконують багатофункціональну роль – вони є одночасно джерелом пізнавальної інформації, інструментом навчання, засобом комунікації та формою дозвілля. Популярність мультимедіа зумовлена, насамперед, доступністю інформаційних ресурсів та широким розповсюдженням інтернету.

Інтернет-технології відкривають значні перспективи для вдосконалення медіаосвітнього процесу. Вони дозволяють створювати віртуальні бібліотеки, що можуть містити літературні джерела, а також аудіо- та відеоматеріали, необхідні для проведення медіаосвітніх занять. Крім того, розвиток інтернет-інфраструктури сприяє поширенню системи дистанційного навчання, яка, у

першу чергу, забезпечує можливості підвищення медіаосвітньої компетентності педагогів.

Новітні інформаційні технології викликають значний інтерес і відіграють важливу роль у реалізації завдань медіаосвіти, оскільки сприяють формуванню в учнів умінь адекватно сприймати й інтерпретувати медіатексти. Використання комп'ютерних технологій та мережевих ресурсів забезпечує школярам доступ до різноманітних текстів і створює умови для роботи з ними за допомогою сучасних цифрових інструментів [64, с. 91].

Розвиток сучасних технологій має не лише позитивний потенціал, а й супроводжується низкою негативних наслідків. Одним із них є зростання явища інтернет-залежності, яке охоплює представників різних вікових груп. Саме тому в межах медіаосвітніх занять доцільно приділяти особливу увагу цій проблемі, насамперед у роботі з учнями середньої та старшої школи. Проте в більшості випадків робота педагогів обмежується профілактичними бесідами з дітьми та їхніми батьками, що є недостатнім. Необхідно, щоб навчальні програми з медіаосвіти включали окремі теми, присвячені негативному впливу інтернет-середовища та ризику формування залежності від нього.

Проблема ускладнюється тим, що значна частка сучасного медіаконтенту містить елементи насильства, агресії та жорстокості. У зв'язку з цим важливо розвивати в школярів навички критичного сприйняття інформації, уміння не лише пасивно засвоювати, а й усвідомлено аналізувати й аргументовано оцінювати зміст медіатекстів. Формування медіакультури відкриває широкі можливості для розвитку пізнавальних інтересів учнів, підвищення їхнього інтелектуального та культурного рівня.

Організація медіаосвітнього процесу у закладах загальної середньої освіти значною мірою визначається віковими особливостями учнів. Тому важливо враховувати специфіку роботи з різними віковими групами.

Молодший шкільний вік. У цей період відбувається активна перебудова пізнавальних процесів – сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, уяви та

мовлення. Діти поступово набувають рис, характерних для дорослої особистості, що зумовлено розширенням їхньої участі у нових видах діяльності та системі соціальних взаємин.

Водночас для молодших школярів характерна підвищена рухливість, емоційна збудливість і нестійкість уваги. Надмірне перебування перед екранами, зокрема тривалий перегляд телепередач або відео, може спричинити розвиток гіперактивності. Часті зміни кадрів та швидкий темп подій на екрані ускладнюють зосередження та перешкоджають глибокому осмисленню побаченого [42, с. 231].

Особливо яскраво поєднання активності, емоційної нестійкості та перебудови пізнавальних процесів проявляється у першокласників і другокласників, які ще не повністю адаптувалися до навчальної діяльності та зберігають орієнтацію переважно на гру й розваги.

У сучасних дітей молодшого шкільного віку цифрові медіа вже посідають помітне місце в повсякденному житті. Навіть учні перших класів мають певний медіадосвід і активно взаємодіють із різними видами контенту. У цьому віковому періоді провідну роль відіграють екранні медіатвори – кіно, телевізійні програми, мультфільми. Найчастіше діти надають перевагу казковим сюжетам, фантастичним фільмам і анімаційним творам, які відповідають їхнім емоційним потребам та рівню сприйняття. Саме через ці жанри вчителі можуть ефективно залучати учнів до світу кіномистецтва, формуючи у них естетичний смак і навички аналізу побаченого.

Водночас взаємодія молодших школярів із медіа не обмежується переглядом телебачення чи фільмів. Значна частина дітей цього віку вже користується інтернетом, відвідує платформи на зразок YouTube, переглядає відеоролики та грає в онлайн-ігри. Однак не весь контент, доступний у цифровому просторі, має позитивний або розвивальний характер: у ньому нерідко трапляються сцени агресії, насилля чи жорстокості. Реакція дітей на такі матеріали є різною, проте для частини з них перегляд подібного контенту може стати психологічно травматичним.

Серед актуальних проблем сучасних молодших школярів виокремлюються труднощі з концентрацією уваги, логічним мисленням і послідовним висловленням думок. Однією з причин цього є інформаційне перенавантаження, спричинене надмірним впливом медіа. Для збереження пізнавальної активності та мотивації до навчання педагогам необхідно стимулювати інтерес учнів, урізноманітнювати освітній процес і враховувати їхні психологічні особливості. Попри природну допитливість дітей цього віку, надмірна кількість інформації часто викликає втому, зниження уваги та бажання перемкнутися на інший вид діяльності – ці аспекти мають бути враховані під час організації медіаосвітніх занять.

Сприйняття медіатекстів у молодшому шкільному віці тісно пов'язане з емоційною сферою. Діти зосереджуються переважно на тому, що викликає інтерес або емоційний відгук. Під час взаємодії з будь-яким медіаконтентом дитині потрібно виокремити значущу інформацію, осмислити її та надати власну інтерпретацію. Проте швидка зміна зображень, яскраві кольори й динамічні сцени ускладнюють глибоке розуміння змісту, формуючи схильність до поверхневого сприйняття. Саме тому при створенні медіаосвітніх завдань для учнів молодшої школи важливо враховувати вікову специфіку сприйняття, поєднуючи навчання з елементами емоційного залучення та осмисленої діяльності.

Беручи до уваги те, що діти молодшого шкільного віку вже активно взаємодіють із різними медіаканалами та знайомі з їхнім контентом, особливої актуальності набуває формування медіаграмотності, починаючи саме з початкової школи. Необхідність цього процесу зумовлена низкою чинників:

1. Молодший шкільний вік є ключовим етапом інтелектуального, фізичного та емоційного становлення дитини.
2. Сучасні учні мають достатній досвід споживання медіапродукції, передусім аудіовізуальної.
3. Діти цього віку постійно перебувають у потоці інформації, який безперервно зростає, тому часто відчувають труднощі при самостійному

аналізі, критичному оцінюванні медіаматеріалів і виявленні власної творчої позиції [64, с. 105].

Науковиця Л. Баженова виокремлює низку завдань, які доцільно покласти в основу медіаосвіти для молодших школярів. Серед них:

- розвиток здатності до цілісного сприйняття інформації;
- стимулювання художньо-творчої діяльності;
- формування навичок оцінювання екранних медіатекстів;
- ознайомлення з особливостями мови, структури та виражальних

засобів аудіовізуальних медіапродуктів [30, с. 100].

Важливо враховувати, що сприйняття учнів початкових класів має фрагментарний характер. Діти, особливо перших і других класів, часто не можуть утримувати увагу протягом усього перегляду великого за обсягом медіатексту – телепередачі, кінофільму чи повнометражного мультфільму. Тому під час медіаосвітніх занять доцільно використовувати короткі уривки, зосереджуючись на аналізі окремих епізодів або сцен.

Щодо форм і методів роботи з медіаматеріалами в початковій школі, дослідниця І. Челишева пропонує такі ефективні підходи:

- використання ігрових технологій;
- виконання творчих завдань на основі медіатекстів;
- проведення вікторин та конкурсів;
- організація діалогів і тематичних бесід [64, с. 106].

Застосування зазначених методів дозволяє не лише підвищити інтерес дітей до медіакультури, а й формувати у них критичне мислення, естетичний смак та відповідальне ставлення до споживання інформації.

Ігрова діяльність у початковій школі виступає провідною формою організації медіаосвітнього процесу. Саме гра є природним і найбільш ефективним засобом розвитку уваги, пам'яті, спостережливості та кмітливості молодших школярів. Її значущість пояснюється тим, що дитина переходить до шкільного навчання із середовища, де гра була основним видом діяльності та засобом пізнання світу. Завдяки цьому діти легко залучаються до різних видів

ігор – рольових, рухливих чи дидактичних. У процесі гри дитина не лише отримує позитивні емоції та реалізує власну енергію, а й засвоює нові знання. Використання комп'ютерних технологій дозволяє урізноманітнити ігровий процес, роблячи його більш інтерактивним і сучасним.

Роль педагога в ігрових формах навчання може бути різною: від спостерігача до активного учасника подій. Важливо, щоб учитель забезпечував емоційно комфортну атмосферу, де кожна дитина має право на вільне висловлення думок, навіть якщо вони містять помилки. Підтримка може проявлятися через позитивні жести, усмішку або тактильний контакт (наприклад, рукостискання). Постійна увага до індивідуальних творчих здібностей учнів є необхідною умовою ефективної роботи.

Великий інтерес у дітей викликають творчі завдання, що базуються на медіаматеріалах. Це можуть бути створення коротких відеороликів, ілюстрацій для мультфільмів, добір музичного супроводу, написання діалогів для персонажів чи відтворення сюжетів телепередач. Такі види діяльності не лише розвивають фантазію, а й формують уміння працювати з різними медіаінструментами.

Ігрова складова тісно поєднується з конкурсами, змаганнями, вікторинами, які сприяють розвитку комунікативних та лідерських якостей учнів, формуванню вміння працювати в команді та самовиражатися у колективній творчості. Важливо, щоб під час таких заходів у класі панувала атмосфера взаємоповаги й підтримки, а змагальний елемент сприймався як засіб мотивації, а не суперництва.

Діалогові форми та бесіди, у свою чергу, допомагають дитині розкритися, навчитися чітко формулювати власні думки, будувати зв'язні висловлювання та вести комунікацію на рівних, що є важливим етапом розвитку медіаграмотності в молодшому шкільному віці.

Середній шкільний вік охоплює період підліткового розвитку, який зазвичай відповідає 5-8 класам і віковим межам від 11 до 15 років. Це складний і водночас надзвичайно важливий етап становлення особистості, що

супроводжується істотними психологічними, емоційними та соціальними змінами. Центральною характеристикою цього віку є відчуття дорослості, що проявляється у прагненні підлітка виглядати самостійним і значущим в очах оточення.

Підлітки схильні наслідувати зовнішні ознаки дорослої поведінки, сприймаючи це як підтвердження власної зрілості. У них формується потреба, щоб їхні думки, оцінки та рішення сприймалися серйозно. Унаслідок цього підлітки часто демонструють протест проти вимог і правил, які раніше виконували без заперечень. Щоб уникнути конфліктів між дорослими та дітьми цього віку, необхідно проявляти розуміння, терпіння та увагу до їхніх почуттів і позицій – не лише з боку батьків, а й педагогів.

Важливу роль у розвитку особистості підлітка відіграє його соціальна активність, спрямована на засвоєння певних цінностей, моделей поведінки та побудову взаємин з однолітками. Вона проявляється у прагненні до нових видів діяльності, хоча інтерес до них може бути короткочасним, а також у потребі знайти власне коло спілкування.

Досвід підлітка формується не лише через безпосередню взаємодію з оточенням, але й під впливом медіакультури. Медіатексти – фільми, серіали, блоги, ігри – стають важливою складовою соціалізації. Часто саме вони визначають тематику розмов у колі однолітків, а ставлення до певного контенту формується на основі думки більшості.

Проте прагнення до спілкування може іноді призводити до труднощів у міжособистісних відносинах, що, у свою чергу, спричиняє появу невпевненості або замкненості. Для підлітків, яким бракує позитивного живого спілкування, медіа стають засобом емоційної компенсації. Інтернет, соціальні мережі, комп'ютерні ігри, телевізійний і кіноконтент виконують функцію заміщення реальних контактів. Завдяки інтерактивним можливостям – онлайн-іграм, віртуальним спільнотам, переписці – підлітки створюють альтернативну соціальну реальність, де можуть відчути себе успішними та прийнятими.

Саме у цьому віці спостерігається пік інтересу до медіа [64, с. 114]. Водночас надмірне захоплення ними, особливо інтернет-контентом, може стати передумовою формування залежності, що потребує особливої уваги з боку педагогів і батьків.

Проблема полягає в тому, що в прагненні наслідувати дорослих підлітки часто переймають моделі поведінки, образи та цінності, які пропагуються у продуктах масової медіакультури. Значна частина такого контенту створена для дорослої аудиторії, тому він може негативно впливати на психіку дітей, сприяючи формуванню агресивності, жорстокості або байдужості до проявів насильства. Зростання кількості подібних явищ частково пояснюється інтенсивним інформаційним потоком, у якому домінують сцени насилля та конфліктів. Споживаючи контент із телебачення, інтернет-платформ, фільмів чи соціальних мереж, підлітки не лише отримують інформацію, а й засвоюють моделі поведінки, цінності та соціальні норми, які відображені в медіатекстах.

За відсутності системної медіаосвіти в шкільній програмі процес формування медіакультури у підлітків відбувається стихійно. Унаслідок цього в середньому шкільному віці в учнів уже формуються стійкі медіапереваги й естетичні смаки, які на цьому етапі складно скоригувати.

Більшість підлітків не володіє достатньо розвиненим критичним мисленням і здатністю до глибокого аналізу медіапродуктів. Їхнє сприйняття медіатекстів зазвичай поверхнєве й емоційне, а оцінка змісту часто базується на думці однолітків, популярних трендах або загальному враженні від побаченого.

Ефективна медіаосвітня робота з учнями середнього шкільного віку передбачає інтеграцію елементів медіаосвіти у зміст базових навчальних предметів, а також залучення дітей до позакласної діяльності. Це можуть бути шкільні гуртки, факультативи, медіастудії, редакції, фотоклуби, у межах яких учні мають змогу реалізувати власний творчий потенціал і навчитися свідомо працювати з інформацією.

На думку дослідниці О. Бондаренко, під час роботи з підлітками педагогові варто дотримуватися таких принципів:

- організовувати навчання у невеликих творчих групах, створюючи позитивну емоційну атмосферу;
- здійснювати діагностику рівня розвитку учнів і результатів навчальної діяльності;
- спрямовувати навчально-пізнавальну активність школярів, зокрема заохочуючи їх до самостійної медіаторчості;
- систематично аналізувати результати навчального процесу [29, с. 12].

Як зазначалося вище, підлітки часто сприймають медіаконтент поверхнево, зосереджуючись переважно на емоційних або зовнішніх аспектах творів. Тому основним завданням педагога у процесі організації медіаосвітньої діяльності для цієї вікової групи є формування більш глибокого розуміння медіатекстів, розвиток здатності до аналізу та створення нових асоціативних зв'язків. Якщо робота вчителя побудована методично грамотно, учень поступово починає самостійно прагнути до осмисленого сприйняття медіапродукції. У цьому контексті важливо акцентувати увагу підлітків на історії розвитку медіа, їх жанровій різноманітності та стильових напрямках.

Медіаосвітні програми для підліткового віку мають бути орієнтовані не лише на розширення знань, але й на цілісний розвиток особистості, стимулювання творчої активності, формування самосвідомості та соціальної відповідальності. Такий підхід сприяє:

- реалізації творчого потенціалу підлітків у формах діяльності, що мають професійну спрямованість;
- досягненню гармонії між емоційним і раціональним сприйняттям навколишнього світу;
- формуванню особистісної позиції та активної громадянської позиції;
- опануванню навичок критичного аналізу, інтерпретації та самостійного створення медіапродуктів;

- поглибленню знань із базових навчальних дисциплін і формуванню цілісного бачення світу [там само, с. 13].

Старший шкільний вік. Учні старших класів, віком від 15 до 17 років, перебувають на етапі завершення фізичного та соціального становлення. У цей період відбувається переосмислення цінностей, мотивів навчання та життєвих орієнтирів. Для більшості старшокласників навчання набуває інструментального значення – воно розглядається як підготовка до подальшої професійної освіти й самореалізації. Самооцінка на цьому етапі стає більш стабільною, ніж у підлітковому віці, а світогляд активно формується під впливом як особистого досвіду, так і медіакультурного середовища. Старшокласники мають уже достатній обсяг знань і прагнуть до їх систематизації, що створює сприятливі умови для розвитку критичного мислення та медіакомпетентності.

Вплив молодіжної масової та медіакультури на учнів старших класів має амбівалентний характер. Засоби масової інформації (медіа) часто демонструють відхилення від загальноприйнятих соціокультурних норм і застосовують маніпулятивні технології. Як наслідок, моральні переконання школярів можуть бути істотно скориговані під впливом регулярного медіаконтакту. Водночас, перед старшокласниками відкриваються значні освітні перспективи, пов'язані з використанням якісних зразків медіакультури для інтелектуального та емоційного розвитку.

У цей віковий період загострюється проблема заміщення живого міжособистісного спілкування віртуальною комунікацією. Перманентне використання електронних гаджетів призводить до зниження пізнавального інтересу учнів до нових знань. Така навчальна пасивність спричиняє утруднення у сферах аналізу інформації, обґрунтування власних позицій, особливо під час публічних виступів. Крім того, спостерігається суттєве згасання читацької активності серед учнів старшої школи. Сукупність цих чинників може призводити до зниження загального інтелектуального рівня старшокласників.

З огляду на це, пріоритетним завданням визнається залучення учнів цієї вікової категорії до творчої діяльності з використанням медіаматеріалу. Реалізація цього завдання можлива як через створення спеціалізованих позаурочних форм (гуртки, кіноклуби тощо), так і шляхом інтеграції медіаосвіти у навчальний процес та навчальні курси загальноосвітнього циклу дисциплін.

Дослідниця І. Челишева пропонує низку доцільних видів занять для роботи зі старшокласниками:

- розробка сценарних планів для медіапродуктів;
- проведення ділових ігор, орієнтованих на процес створення медіатекстів;
- виготовлення друкованої продукції (газет, рекламних матеріалів) на задану тематику;
- створення аматорських кінофільмів;
- колективне обговорення та аналіз творів медіакультури;
- написання оповідань та есе [64, с. 121].

У період старшого шкільного віку спостерігається підвищення зацікавленості учнів до художньо-творчої діяльності, що реалізується на основі медіаматеріалів. До такої діяльності належить, зокрема, відеозйомка, продюсування або створення кінематографічних продуктів.

Таким чином, специфікація процесу організації медіаосвіти в загальноосвітніх закладах визначається комплексом взаємопов'язаних чинників. Ключовими серед них є технологізація освітнього процесу та інтенсивність використання цих технологій у навчальній діяльності.

Важливим аспектом, що впливає на особливості викладання, є також вікова категорія учнів. Процес навчання школярів молодших, середніх та старших класів має суттєву специфіку, що базується на психологічних особливостях розвитку особистості на кожному з цих етапів.

1.2. Сутність і компоненти медіаграмотності

Поняття «медіаграмотність» набуло широкого поширення у ХХІ столітті. У науковому дискурсі англomовних держав вживають як цей термін, так і більш розширене формулювання «медіа-інформаційна грамотність». Генеза терміна «медіаграмотність» тісно пов'язана з концепціями «критичного бачення» та «візуальної грамотності». Крім того, у різних країнах паралельно використовуються терміни, що мають схоже змістове наповнення, зокрема «інформаційна грамотність» та «комп'ютерна грамотність» [16, с. 10-14].

Перша згадка про цей термін датується 1955 роком і належить професору Л. Форсдейлу, хоча на той момент його чітке визначення ще не було сформульоване. У 1962 році професор М. МакЛюен (Університет Торонто) акцентував увагу на необхідності розширення традиційного поняття грамотності, включивши до нього здатність до сприйняття інформації з різноманітних медіаканалів [19, с. 36; 21, с. 70]. Попри це, уніфіковане визначення медіаграмотності тоді також не було зафіксовано. Навіть у разі його існування, воно потребувало б актуалізації з урахуванням сучасних інформаційно-комунікаційних засобів та нових медіапродуктів, із якими взаємодіють діти.

Подальші спроби концептуального осмислення нового поняття також пов'язані з діяльністю М. МакЛюена, який наполягав на інтеграції до структури грамотності компетенції сприймати дані з різних медіа поряд із традиційними навичками читання та письма [21, с. 70].

У 1985 році британський фахівець Л. Мастерман, якого вважають засновником сучасної теорії медіаосвіти, стверджував, що метою медіаосвіти є формування критичного мислення та «критичної автономії» [28]. Це поняття чітко відображає одну з фундаментальних ознак медіаграмотності – здатність до критичного аналізу медіаінформації, включаючи визначення її достовірності та об'єктивності.

В період 1962-1990 років відбувався активний термінологічний пошук категорій, здатних цілісно репрезентувати як механізми, так і наслідки медійної взаємодії. У цей час поняття «медіаосвіта» і «медіаграмотність» часто функціонували як взаємозамінні (синоніми). На необхідності їхнього розмежування наголошувала британська дослідниця К. Базалгетт, яка чітко артикулювала: медіаосвіта є динамічним процесом, тоді як медіаграмотність являє собою його наслідок (результат) [32]. Розгляд дефініцій того часу дає підстави вважати, що базовою складовою медіаграмотності виступає критичне мислення, яке реалізується через навички ідентифікації, детального розбору, зіставлення, упорядкування відомостей і формування вторинного контенту.

Починаючи з 1990-х років, відбулося поступове інституційне розмежування медіаосвіти і медіаграмотності, яке системно відображено у схемі українського медіапедагога Л. Петрик (2020). Згідно з цією моделлю, медіаосвіта позиціонується як навчальний процес, тоді як медіапедагогіка, медіадидактика та медіазасоби функціонують як інструментальна база. У свою чергу, медіаобізнаність, медіаграмотність, медіакомпетентність і медіакультура розглядаються як комплексні результати цього процесу [9, с. 69].

Знаковою подією стала Національна конференція лідерів з медіаграмотності, що відбулася 7-9 грудня 1992 року. У рамках цієї конференції медіаграмотність була визначена як «здатність отримувати доступ, аналізувати, оцінювати та передавати повідомлення в різних формах» [30, с. 39-41]. Це формулювання стало основою багатьох подальших наукових досліджень. Незважаючи на актуальність цього визначення для кінця 1990-х років, з позиції сучасних концептуальних підходів до медіаграмотності, воно є надмірно узагальненим і не повною мірою охоплює її ключові характеристики, зберігаючи основний фокус на психологічному аспекті сприйняття інформації.

У 1997 році Е. Томан запропонувала дефініцію, згідно з якою медіаграмотність являє собою «здатність до інтерпретації та формування

особистісного розуміння» значного обсягу вербальних і візуальних символів, які щоденно транслюються через різноманітні канали масової комунікації: телебачення, радіо, комп'ютерні мережі, пресу та рекламу. Ця компетенція передбачає «вміння вибирати й оцінювати, ставити під сумнів і кидати виклик інформації, а також бути свідомим, а не пасивним споживачем» [21]. У зазначених підходах акцентуються такі ключові компоненти медіаграмотності, як критична оцінка даних, верифікація їхньої достовірності, розуміння жанрових особливостей медіа та аналіз їхньої структури і змісту. Проте, для адекватного відображення сучасних вимог до медіаграмотності, цього розуміння є недостатньо.

Організація ЮНЕСКО у 2013 році здійснила уточнення цього концепту, визначивши медіаграмотність як «розуміння та використання медіа, що включає інформоване та критичне ставлення до засобів масової інформації, розуміння технік, які вони застосовують, та їхніх ефектів» [29, с. 191]. Ця концепція також охоплює набір навичок для декодування, аналізу, оцінювання та створення комунікаційних повідомлень у різних медіаформатах.

Канадський дослідник медіаграмотності К. Ворноп підкреслював, що медіаграмотність є прямим результатом медіаосвіти і її рівень прогресує в міру вивчення медіа. Він розглядав її як здатність експериментувати, інтерпретувати, аналізувати і продукувати медіатексти, що підкреслювало діяльнісний підхід, який був прогресивним на той час. Сучасні англомовні науковці також схильні розглядати медіаграмотність як одну з форм грамотності в умовах інформаційного суспільства, орієнтуючись на компетенції кодування та декодування інформації, її синтезу, аналізу та генерації повідомлень. Набір умінь медіаграмотності включає критичну оцінку інформації, отриманої через ЗМІ, створення та поширення контенту, а також ефективну навігацію в інформаційному просторі [20].

Українські дослідники А. Литвин та В. Робак інтерпретують медіаграмотність як готовність до застосування певного комплексу знань, умінь і навичок для здійснення вибору, використання, критичного аналізу,

оцінювання, створення та поширення медіаповідомлень у різноманітних формах і жанрах. Крім того, це поняття охоплює розуміння соціальних функцій медіа [4, с. 32].

На нашу думку, найбільш актуальною є модель медіаграмотності Р. Гоббс, яка визначає її основу через життєво необхідні навички для активної участі в сучасному інформаційному середовищі. Ці навички включають: відповідальний вибір та пошук інформації; аналіз повідомлень, встановлення їхнього автора та оцінювання якості контенту; створення різноманітних видів контенту із застосуванням новітніх цифрових технологій; усвідомлення власної поведінки та дотримання етичних норм; діяльність у суспільстві як активний суб'єкт [24, с. 17-18]. Ця модель зберігає свою актуальність і активно використовується в науковій сфері. Р. Гоббс також зазначає, що медіаграмотність сприяє оновленню громадянського життя, об'єднуючи такі цінності, як критичне мислення, співпраця, емпатія, самосвідомість та управління інформацією в єдину цілісну систему [24, с. 21].

Канадська дослідниця К. Вілсон підтримує позицію Р. Гоббс, підкреслюючи, що медіа- та інформаційна грамотність обов'язково включають право на доступ до інформації та етичне використання інформаційних технологій [33, с. 18]. Це положення набуває особливої важливості в контексті українських реалій, де дистанційне навчання в умовах пандемії та військових дій значною мірою відбувалося в онлайн-просторі, що вимагало підвищеної уваги до етичних аспектів інформаційного обміну.

У межах культурологічного підходу професор Л. Д. Бакінгем акцентує на тому, що медіаграмотність має розвивати в учнів здатність до рефлексії над процесами сприйняття та створення повідомлень (читання та письма), а також розуміння власного досвіду як реципієнта і автора [18, с. 41].

Українські дослідники В. Іванов, О. Волошенюк та О. Мокрогуз підтримують американську парадигму медіаграмотності, трактуючи її як сукупність знань і навичок для аналізу, критичної оцінки та створення медіаповідомлень, а також для усвідомлення соціальної ролі медіа. Вони

підкреслюють, що це поняття інтегрує естетичні, креативні, інтерактивні, аналітичні та безпекові компетентності [16, с. 13-14].

Сьогодні медіаосвіта визначається як цілеспрямований освітній процес, що сприяє формуванню та розвитку медіаграмотності. Цей процес охоплює розуміння медіа, стимулювання критичного мислення та навичок оцінки інформації, отриманої через засоби масової інформації. Це галузь освіти, орієнтована на різні вікові групи, головною метою якої є допомога індивідам в усвідомленій взаємодії з медіа та розвитку аналітичних здібностей для критичного оцінювання отриманих даних.

В контексті зростаючої домінації соціальних медіа, медіаосвіта набуває підвищеної актуальності. Люди мають опанувати компетенції для диференціації достовірної та недостовірної інформації, розуміння функціонування алгоритмів соціальних платформ та усвідомлення обсягу даних, які вони передають у цифровому середовищі. Таким чином, медіаосвіта відіграє ключову роль у формуванні критичного мислення, необхідного для повноцінного функціонування в сучасному інформаційному суспільстві, а також підкреслює важливість творчої самореалізації та забезпечення доступності медіаресурсів.

Л. Мастерман акцентував, що центральним поняттям медіаосвіти є репрезентація: медійні повідомлення не є безумовним віддзеркаленням реальності, а являють собою її конструювання (або представлення) [32]. Медіаосвіта сприяє критичному осмисленню медіа та їхнього соціального впливу, навчаючи аналізувати об'єктивність, достовірність та ціннісні орієнтири медійних повідомлень. Ще одним вагомим аспектом є розвиток креативних навичок, необхідних для продукування медіаконтенту, що не лише стимулює творчі здібності, але й забезпечує здобуття професійних компетенцій та потенційних можливостей працевлаштування у медіасфері [49, с. 24-26].

Українські науковці підкреслюють стратегічну роль медіаосвіти у процесі становлення критичного мислення та медіаграмотності серед молоді.

Медіаосвіта допомагає молодим особам навчитися орієнтуватися в умовах інформаційного перевантаження та критично сприймати дані.

У 2016 році в Україні була офіційно затверджена Концепція впровадження медіаосвіти, яка визначає її як інтегративний компонент освітнього процесу, спрямований на формування медіакультури та навичок безпечної взаємодії з медіа. Дослідники зазначають, що медіаосвіта суттєво відрізняється від навчання через ЗМІ, оскільки її фокус спрямований на знання процесів створення й поширення медіатекстів та розвиток аналітичних здібностей для їх критичного сприйняття.

Медіаграмотність, як стверджують науковці, передбачає майстерне володіння різноманітними комунікаційними та інформаційними технологіями, здатність виражати власні погляди через медіа та критично оцінювати вхідну інформацію, що є необхідною умовою для формування відповідальних, критично мислячих громадян у сучасному світі [31, с. 21].

Таблиця 1.1

Порівняльний аналіз концепцій медіаосвіти

Критерій порівняння	Концепція Л. Мастермана	Концепція впровадження медіаосвіти в Україні
Центральне поняття	Репрезентація (медійні повідомлення представляють реальність, а не відображають її безумовно).	Формування медіакультури та навичок безпечної взаємодії з медіа.
Головна мета	Розвиток критичного мислення та критичної автономії споживача.	Інтеграція в освітній процес як його складова частина.
Основний фокус	Критичне розуміння медіа та їхнього соціального впливу	Знання процесів створення й поширення медіатекстів та розвиток аналітичних

	(аналіз об'єктивності, достовірності, цінностей).	здібностей для критичного сприйняття.
Діяльнісний аспект	Розвиток творчих навичок для створення медіапродуктів (сприяє професійним можливостям).	Формування навичок безпечного й ефективного користування медійними ресурсами.
Соціальне значення	Сприяння вихованню критично мислячих громадян.	Спрямованість на адаптацію до швидких змін у медіапросторі.
Центральне поняття	Репрезентація (медійні повідомлення представляють реальність, а не відображають її безумовно).	Формування медіакультури та навичок безпечної взаємодії з медіа.

Обидві концепції підкреслюють важливість критичного мислення як кінцевої мети. Однак, підхід Мастермана більше сфокусований на ідеологічному аналізі медіа-репрезентацій та їхнього впливу на реальність, тоді як українська Концепція має більш практико-орієнтований характер, акцентуючи на безпеці, ефективному використанні ресурсами та інтеграції в освітню систему.

К. Ворсноп висуває гіпотезу, що розвиток медіаграмотності зумовлюється перманентною взаємодією та експериментуванням із медіатекстами. Він припускає, що чим інтенсивніше індивід працює з медіа, тим вищою стає його здатність до аналізу, критичного осмислення їхніх повідомлень та створення власних медіапродуктів [5]. Водночас, медіаграмотність охоплює і загальну культуру сприйняття інформації та

свідоме ставлення до медіа, що досягається як шляхом самостійної роботи з медіатекстами, так і через спеціалізовані освітні програми.

Медіаграмотність є комплексною категорією, яка інтегрує різні аспекти медіакультури і вимагає не лише теоретичних знань, але й практичних умінь користування медіа. Медіаосвіта, у свою чергу, є педагогічним процесом, спрямованим на формування медіаграмотності та розвиток інших компетенцій у медіасфері. Обидва ці поняття мають виняткове значення у сучасному інформаційному суспільстві та вимагають систематичної уваги як у межах освітньої системи, так і на рівні самоосвіти громадян.

Медіаграмотність молодших школярів визначається як здатність дітей у молодшому шкільному віці до критичної оцінки, аналізу та розуміння інформації, отриманої з різноманітних медіаджерел, таких як телебачення, інтернет-ресурси та соціальні мережі [12, с. 48]. Основна мета формування медіаграмотності у цьому віковому сегменті полягає у навчанні дітей розрізняти достовірну та неправдиву інформацію, формуванні уявлення про маніпулятивні техніки та їхні ознаки, а також у сприянні відповідальному використанню медіа.

Ця тематика набуває особливої важливості з огляду на те, що сучасні діти постійно взаємодіють із широким спектром інформаційних джерел. Уміння орієнтуватися у цьому потоці інформації сприяє розвитку критичного мислення, аналізу новинних повідомлень та мінімізації інформаційних ризиків, зокрема пов'язаних із фейками та маніпуляціями.

У науковому середовищі України можна виокремити низку дослідників, чії праці присвячені вивченню медіаграмотності дітей та молоді. До них належать:

- Оксана Волошенюк – українська науковиця, пов'язана з Академією української преси, чії дослідження зосереджені на розвитку медіаграмотності серед учнів та викладачів, а також на розробці відповідних освітніх програм для закладів загальної середньої освіти.

- Любов Найдюнова – психологиня, член-кореспондентка НАПН України, яка проводить дослідження у сфері інформаційної та медіабезпеки дітей, зокрема вивчає вплив медіа на їхнє психічне здоров'я.

- Тетяна Іванова – завідувач кафедри соціальних комунікацій Маріупольського державного університету, доктор педагогічних наук, професор, фахівець з медіаосвіти та активний діяч у сфері розвитку науково-методичних програм з медіаграмотності в Україні.

Розвиток медіаграмотності молодших школярів є інтегрованою частиною широкої освітньої концепції, яку підтримують не лише національні науковці, але й впливові урядові та міжнародні інституції, зокрема ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ [20]. Основна мета медіаграмотності полягає у вихованні автономної особистості, здатної свідомо та критично сприймати медійні матеріали та використовувати їх для задоволення власних потреб. У цьому контексті медіаграмотність набуває статусу життєво важливої компетенції в інформаційному суспільстві, де медіа відіграють значну роль у формуванні світогляду та суспільної думки. Водночас, медіаграмотність охоплює не лише сприйняття інформації, але й здатність до її аналізу, критичної оцінки та створення оригінального медіаконтенту. Це вимагає глибоких знань про різноманітні медіатехнології, а також практичних навичок їхнього застосування для творчої самореалізації та комунікації.

Як зазначав Дж. Поттер у своєму інтерв'ю, медіаграмотність має стати невіддільною складовою сучасної освіти, оскільки індивіди повинні вміти не лише користуватися медіа, але й свідомо й критично оцінювати їхній вплив на особисте життя та суспільство в цілому [52].

Медіаосвіта, зокрема, є критично важливою частиною професійної підготовки вчителів, оскільки медіа виконують не тільки інформаційну, але й культурну та соціальну функції. Медіаграмотність педагогів є ключовою передумовою для ефективного навчання учнів критичного розуміння й осмислення медійних текстів. Завдання вчителів полягає у тому, щоб допомогти учням не просто сприймати медійну інформацію, але й аналізувати

її крізь призму політичних, соціальних та культурних аспектів. Навчання аналізу, створенню медіатекстів, верифікації їхніх джерел, а також добору оптимальних каналів для поширення власних матеріалів є надзвичайно важливими компетенціями для сучасних педагогів.

Медіаграмотність є основною особистісною компетентністю, необхідною для активної та усвідомленої участі в медійному суспільстві. Медіаграмотна особа вільно орієнтується у медіапросторі, оперативно знаходить необхідну інформацію і здатна уникати повідомлень, що можуть становити загрозу.

Згідно з європейськими критеріями, які систематизує Л. Найдьонова, структура медіаграмотності включає три ключові компоненти: технічний, комунікативний і когнітивний. Кожен із цих елементів має вагоме значення для забезпечення ефективної та свідомої взаємодії індивіда з медіасередовищем [31, с. 50].

Таблиця 1.2

Трикомпонентна структура медіаграмотності (За Л. Найдьоноюю)

Компонент	Центральна функція	Ключові аспекти / Уміння	Фокус діяльності
1. Технічний	Користувацькі здібності	Навички користування медіаплатформам и; розуміння роботи медіазасобів; інформаційна безпека (захист даних, уникнення кіберзагроз).	Отримання інформації та безпечна взаємодія з технічними засобами (гаджети, мережі).

2. Комунікативний	Здатність до спілкування	Створення соціальних зв'язків і спільнот; громадянська участь (е-управління, громадські ініціативи); створення та поширення контенту.	Продукування контенту та соціальна/громадянська активність через медіа.
3. Когнітивний	Критичне розуміння	Критичне мислення (оцінка об'єктивності, достовірності); лінгвістичні навички (аналіз текстів, символів); декодування інформації (розпізнавання кодів, маніпуляцій, фейків).	Аналіз, оцінка та осмислення медіаповідомлень.

Вищезазначені компоненти медіаграмотності (технічний, комунікативний, когнітивний) формують фундамент для свідомого та критичного підходу до медіа, а також сприяють становленню відповідального ставлення до медійного контенту та його ролі в соціумі. Таким чином,

медіаграмотність охоплює широкий спектр компетенцій, які надають індивіду можливість стати активним, критично мислячим учасником сучасного інформаційного простору.

Отже, медіаграмотність є однією з ключових громадянських компетенцій в умовах інформаційного суспільства, забезпечуючи доступ до засобів масової комунікації. Сучасне розуміння медіаграмотності інтегрує діяльнісний, психологічний, етичний та компетентнісний аспекти, поєднуючи знання, критичне мислення, емпатію, свідоме сприйняття та творче створення суспільно значущого контенту. Цей концепт вимагає перманентної адаптації та розвитку відповідно до динамічних змін, що відбуваються в інформаційному середовищі.

Медіаосвіта як окрема навчальна галузь покликана ознайомлювати індивідуумів із різноманітними аспектами медіа та їхнім впливом на суспільні процеси. Її пріоритетним завданням є розвиток критичного мислення та формування медіаграмотності, а також аналітичних навичок, що дозволяє людям ставати обізнаними споживачами медіа, здатними аналізувати й оцінювати інформацію, яку вони отримують.

Особливої значущості медіаграмотність набуває у контексті професійної підготовки педагогічних кадрів. Вчителі зобов'язані навчати учнів розумінню та критичній оцінці медіатекстів з різних точок зору, а також уникати шкідливих чи маніпулятивних повідомлень. З огляду на це, питання медіаграмотності слід розглядати з комплексної (різноманітної) перспективи.

1.3. Специфіка формування медіаграмотності учнів молодшого шкільного віку

Формування медіаграмотності в учнів молодшого шкільного віку має специфічні особливості, оскільки саме в цей період відбувається активний розвиток базових умінь сприйняття, осмислення та опрацювання інформації. Медіаграмотність охоплює не лише здатність користуватися різноманітними технічними засобами, але й уміння критично оцінювати та аналізувати

інформаційні потоки, усвідомлювати етичні норми їх використання, а також створювати власний медіаконтент.

Динамічний розвиток сучасного інформаційного суспільства та процеси глобалізації висувають нові вимоги до формування ключових компетентностей учнів. Відомо, що медіа суттєво впливають на систему знань, світогляд, потреби та стиль життя людини. Тому особливо важливим стає навчання дітей свідомому, критичному та відповідальному сприйняттю медіаповідомлень. У цьому контексті провідну роль відіграє інтелектуалізація, яка виступає засобом захисту від деструктивного впливу мас-медіа та сприяє розвитку здатності до раціональної обробки інформації [11].

У 2010 році Національна академія педагогічних наук України затвердила «Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні», яка передбачає дослідження рівня медіакультури населення та спирається на міжнародний досвід реалізації медіаосвітніх програм. Її положення узгоджуються з Паризькими рекомендаціями з медіаосвіти ЮНЕСКО (22 червня 2007 р.) та резолюцією Європарламенту про медіаграмотність у цифровому інформаційному середовищі (16 грудня 2008 р.) [5, с. 12–13].

Головною метою концепції є створення в Україні ефективної системи медіаосвіти, спрямованої на комплексну підготовку дітей і молоді до безпечної, усвідомленої та продуктивної взаємодії з сучасними медіа. Реалізація цього завдання передбачає формування в учнів медіаобізнаності, медіаграмотності та медіакомпетентності з урахуванням їхніх вікових і особистісних особливостей [8].

Сучасні наукові дослідження акцентують увагу на тому, що медіаграмотність є одним із провідних напрямів розвитку сучасної освіти. Зокрема, британський дослідник Л. Мастерман визначає низку чинників, які обумовлюють актуальність медіаосвіти, серед яких:

- високий рівень споживання медіапродуктів і насиченість суспільного простору медіаконтентом;
- значний ідеологічний вплив медіа на свідомість аудиторії;

- стрімке зростання обсягів інформаційних потоків і посилення контролю над ними;
- активне залучення медіа до демократичних процесів;
- підвищення ролі візуальної комунікації в різних сферах суспільного життя;
- необхідність орієнтації учнів на відповідність сучасним соціокультурним і технологічним вимогам;
- прискорення процесів приватизації інформації як на національному, так і на міжнародному рівнях;
- зниження загальної якості медіапродукції, що зумовлює потребу у впровадженні ефективних медіаосвітніх технологій як реакції на цей виклик [5].

Поняття медіаграмотності охоплює такі складові:

- уміння аналізувати, критично осмислювати та створювати медіатексти;
- здатність визначати джерела походження медіатекстів, розуміти їхні політичні, соціальні та комерційні інтереси;
- інтерпретацію змісту медіаповідомлень і цінностей, які вони транслюють;
- вибір адекватних медіа для створення та поширення власного контенту;
- забезпечення вільного доступу до медіа з метою споживання інформації й продукування власних медіатекстів [11, с. 12].

Відповідно до положень «Концепції Нової української школи», інформаційно-цифрова компетентність визначається як одна з ключових умінь, що формується у процесі навчання. Вона передбачає впевнене та критичне використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, опрацювання й обміну інформацією у професійній, громадській і приватній сферах. До її складу входять інформаційна та медіаграмотність, основи програмування, розвиток алгоритмічного мислення, навички роботи з базами даних, а також знання принципів інтернет-безпеки та етичних норм роботи з інформацією [23, с. 15].

Недостатній рівень медіаграмотності може призводити до серйозних наслідків, зокрема сприяти поширенню дезінформації, міфів і фейкових новин. Це, у свою чергу, зумовлює прийняття рішень на основі викривлених або необ'єктивних даних, а також може спричиняти психологічні проблеми, серед яких – залежність від соціальних мереж. Саме тому розвиток медіаграмотності набуває особливої значущості вже на початковому етапі навчання в школі.

Такий підхід обґрунтовується низкою важливих чинників:

- молодший шкільний вік є визначальним періодом для інтенсивного інтелектуального, фізичного та емоційного розвитку дитини;
- більшість учнів, які розпочинають навчання у школі, уже мають певний досвід користування інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ);
- молодші школярі щоденно стикаються з великим потоком як навчальної, так і медійної інформації, проте часто відчують труднощі у пошуку достовірних відомостей, критичному аналізі контенту, а також у виявленні власної індивідуальності й творчого потенціалу.

Одним із ключових напрямів формування медіаграмотності в учнів початкових класів є розвиток критичного мислення, яке передбачає здатність «спостерігати, інтерпретувати, аналізувати, узагальнювати, оцінювати, пояснювати», робити висновки та формувати власні, обґрунтовані судження [41].

З метою розвитку медіаграмотності молодших школярів доцільно використовувати такі практичні вправи:

- вправа «Вірю, не вірю?» – формує вміння розпізнавати неправдиву або маніпулятивну інформацію;
- вправа «Створення фейкового акаунта (бота)» – допомагає зрозуміти відмінності між реальними користувачами та ботами, розвиває навички критичного аналізу контенту в соціальних мережах;

- вправа «Моя медіаактивність» – сприяє усвідомленню часу, проведеного в медіапросторі, пошуку альтернативних форм дозвілля, а також формуванню правил медіагігієни;

Основні складові, на яких базується процес формування медіаграмотності, охоплюють такі напрями:

1. Інтернет-безпека та захист персональних даних. Медіаграмотність передбачає усвідомлення базових принципів безпечної поведінки в цифровому середовищі. Йдеться про знання механізмів захисту особистої інформації, дотримання правил безпечного користування соціальними мережами й онлайн-платформами, а також уміння запобігати кіберзагрозам — зокрема фішингу, шахрайству та кібербулінгу. Дослідники Л. Бублик і С. Ракітянський акцентують увагу на важливості формування у дітей та підлітків навичок безпечної діяльності в інтернеті, що має стати складовою шкільних курсів цифрової грамотності.

2. Критичне мислення та аналіз інформаційного контенту. Одним із ключових компонентів медіаграмотності є здатність критично оцінювати інформацію, представлено в різних форматах — новинах, відео, зображеннях тощо. Науковці В. Іванов і О. Коршунова наголошують, що формування критичного ставлення до медіаджерел та уміння розпізнавати дезінформацію є необхідною умовою навчання в умовах інформаційного перенасичення сучасного суспільства.

3. Етика мультимедійної комунікації та дотримання авторського права. Важливою складовою медіаграмотності є етичне використання мультимедійного контенту, що передбачає повагу до авторських прав та норм інтелектуальної власності. У працях А. Коваленка та М. Петренка підкреслюється, що медіаграмотна особистість повинна вміти користуватися контентом у межах правових норм, розуміючи, що несанкціоноване копіювання або поширення матеріалів може порушувати права інших осіб.

4. Навички створення мультимедійного контенту. Медіаграмотність також охоплює вміння продукувати власний медіаконтент –

відео, графічні матеріали, аудіозаписи та тексти. Дослідження Ю. Сидоренка та В. Волкова свідчать, що включення таких видів діяльності до навчальних програм сприяє розвитку творчих здібностей учнів і підвищує рівень їхньої медіакомпетентності.

5. Візуальна грамотність та робота з цифровими інструментами. Ще одним важливим аспектом є здатність аналізувати, інтерпретувати та осмислювати візуальні повідомлення, розпізнавати символи й підтексти, закладені у зображеннях і відеоматеріалах. Науковці Н. Поліщук і П. Горбач зазначають, що розвиток візуальної грамотності у поєднанні з умінням ефективно користуватися цифровими інструментами сприяє підвищенню самостійності учнів у навчанні та дозволяє їм глибше й точніше аналізувати інформаційні матеріали [36].

Проблематика медіаграмотності та інтернет-безпеки перебуває у центрі уваги багатьох сучасних дослідників. Зокрема:

- С. Ракітянський і Л. Бублик вивчають питання забезпечення інтернет-безпеки для дітей і підлітків. У своїх роботах вони підкреслюють важливість засвоєння основних принципів безпечної поведінки в онлайн-середовищі як складової загальної медіаграмотності.

- В. Іванов та О. Коршунова розглядають розвиток критичного мислення як ключовий елемент медіаграмотності. Їхні дослідження спрямовані на формування вміння розпізнавати фейкові новини, маніпуляції та дезінформацію в інформаційному просторі.

- А. Коваленко та М. Петренко зосереджують увагу на етичних аспектах роботи з мультимедійним контентом і дотриманні авторського права. Їхні праці сприяють формуванню правової свідомості у сфері використання цифрових матеріалів.

- Ю. Сидоренко та В. Волков досліджують методики навчання створення мультимедійного контенту та інтеграцію цифрових технологій у навчальний процес, підкреслюючи їхню роль у розвитку творчого потенціалу здобувачів освіти.

- Н. Поліщук і П. Горбач акцентують увагу на важливості розвитку візуальної грамотності й умінь роботи з графічним контентом, що допомагає учням усвідомлено аналізувати та інтерпретувати візуальну інформацію.

Формування медіаграмотності виступає невід'ємною складовою сучасної освіти, оскільки воно не лише сприяє розвитку критичного мислення та здатності створювати власний контент, а й забезпечує безпечну поведінку в цифровому середовищі. Така грамотність має не лише освітній, а й соціальний вимір: вона формує інформаційну культуру, сприяє відповідальній участі у медіапросторі та забезпечує захист особистих прав у контексті стрімкої цифровізації суспільства.

Отже, формування медіаграмотності в учнів початкової школи передбачає поєднання технічних, етичних і творчих складових, що забезпечує розвиток здатності до безпечного, свідомого й ефективного використання сучасних технологій у навчальній діяльності та повсякденному житті.

Висновки до розділу 1

Фундаментальний зміст медіаграмотності розкривається через здатність особистості до ефективної дешифровки, створення та критичної інтерпретації мультимедійного контенту. Дана компетенція охоплює не лише навички оперування різними форматами даних – від текстових масивів та аудіосигналів до візуальних образів і відеорядів, – а й усвідомлення механізмів їхнього впливу на когнітивне сприйняття та соціальну поведінку. У контексті початкової ланки освіти розвиток медіаграмотності стає стратегічним завданням, оскільки вільне володіння мультимедійним інструментарієм безпосередньо корелює з рівнем аналітичного мислення, загальною інформаційною культурою та спроможністю до швидкої адаптації в динамічному цифровому просторі.

Процес становлення медійної грамотності в молодшому шкільному віці вимагає врахування вікової психології та специфіки інтелектуального розвитку учнів. На цьому етапі базовий когнітивний базис щодо мультимедіа

формується переважно через ігрові методики, інтерактивну взаємодію та прикладну діяльність. Залучення дітей до безпосередньої розробки цифрових продуктів – малюнків, презентаційних матеріалів або коротких відео – забезпечує практичне опанування сучасних технологічних засобів. Такий підхід не лише інтенсифікує освітню мотивацію, а й закладає основи для вираження власних поглядів у полімодальних формах (візуальних та текстових).

Для досягнення високої ефективності у розвитку медіанавичок необхідно впроваджувати технології, що стимулюють суб'єкт-суб'єктну взаємодію в інформаційному полі. Використання в освітньому процесі планшетів, інтерактивних систем та спеціалізованих навчальних платформ створює умови для активної групової праці та розширює горизонти практичного досвіду. Це сприяє вихованню автономності у використанні медіазасобів, оптимізації комунікативних процесів та розвитку навичок командної роботи. Працюючи в межах спільних проєктів, школярі вчаться конструктивному обміну ідеями та колективному розв'язанню завдань за допомогою мультимедійних ресурсів.

Розвиток медіаграмотності у молодшому шкільному віці виступає передумовою успішної інформаційної генези особистості та формує життєво необхідні навички для подальшої соціалізації в умовах глобальної цифровізації. Такий освітній вектор дозволяє трансформувати учня з пасивного споживача інформації на активного творця контенту, здатного використовувати медіатехнології як ефективний засіб самовираження та безперервного навчання в сучасному насиченому комунікаційному середовищі.

РОЗДІЛ 2

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2. 1. Стан сформованості медіаграмотності молодших школярів

Як вже було аргументовано, медіаграмотність виступає однією з ключових компетентностей особистості в сучасному світі, а її цілеспрямоване формування є результатом медіаосвітньої діяльності, ініціювати яку доцільно вже на етапі початкової школи.

Слід підкреслити, що медіаграмотність не є вродженою характеристикою, а розвивається і закріплюється під впливом взаємодії численних чинників. Ці чинники традиційно поділяють на дві групи:

- зовнішні: родинне середовище, соціальна спільнота (громада, однолітки), освітні та позашкільні заклади, а також суспільні інститути;
- внутрішні: світоглядні позиції та особливості характеру, рівень розвитку когнітивних функцій та інтелектуальних здібностей, а також мотиваційна складова.

З огляду на динаміку формування, стає необхідним виділення критеріїв та рівнів сформованості медіаграмотності в учнів початкової ланки. У межах даної наукової роботи ми використовуємо результати досліджень таких науковців, як Т. Бешок, Г. Васянович, Л. Герганов, Г. Марченко та інші.

Під критеріями сформованості медіаграмотності молодших школярів розуміємо сукупність ознак, які є основою для здійснення висновку щодо якісних рівнів їхньої медіаграмотності [20]. У нашій роботі ми зосереджуємося на таких критеріях сформованості медіаграмотності: мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний та креативний [6; 20].

Показники сформованості медіаграмотності визначаються як чітко окреслені якісні та кількісні характеристики, що відображають ступінь

розвитку кожної властивості чи ознаки медіаграмотності здобувачів початкової освіти, тобто інтенсивність прояву відповідного критерію [20].

Відтак, осмислення процесу сформованості медіаграмотності молодших школярів має компонентно-рівневу структуру, де рівень розглядається як інтегрований прояв певних структурних компонентів.

На основі запропонованих теоретичних положень нами були виокремлені наступні операційні показники рівня сформованості медіаграмотності:

- функціональне використання девайсів у повсякденному житті (смартфон, планшет), включно зі здатністю здійснювати дзвінки та надсилати текстові повідомлення;

- здатність до аналізу медіаконтенту з метою виокремлення ключової інформації та її подальшого узагальнення;

- навичка ефективного пошуку необхідної інформації в мережі Інтернет;

- здатність адекватно застосовувати отриману медіаінформацію для досягнення освітніх або власних цілей;

- уміння створювати власні медіапродукти.

Сформульовані показники дозволили диференціювати критерії сформованості медіаграмотності молодших школярів за трьома основними рівнями (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Рівні та критерії сформованості медіаграмотності молодших школярів

Рівні	Критерії
Високий рівень	<ul style="list-style-type: none"> ✓ сформовані початкові явлення про медіа; ✓ володіння знаннями про безпечне використання медіа та їх застосування; ✓ самостійне створення медіапродуктів
Середній рівень	<ul style="list-style-type: none"> ✓ сформовані часткові уявлення про медіа; ✓ недостатня сформованість навичок оцінки

	медіаінформації; ✓ володіння знаннями про безпечне використання медіа та часткове їх застосування; ✓ створення медіапродуктів з допомогою дорослих
Низький рівень	✓ відсутність сформованого уявлення про медіа; ✓ недостатнє володіння основними поняттями у сфері медіа; ✓ відсутність знань про безпечне використання медіа; ✓ відсутність навичок створення медіапродукті

Варто зазначити, що на сьогодні відсутнє чітко окреслене та уніфіковане коло діагностичних методик для оцінювання рівня медіаграмотності в молодших школярів. З огляду на це, ми вважаємо, що діагностику рівня медіаграмотності доцільно проводити за трьома основними структурними елементами медіакомпетентності: мотиваційним, інформаційно-пізнавальним та діяльнісним компонентами.

Мотиваційний компонент відображає стійкість та характер зв'язків індивіда з медіазасобами та медіатекстами (наприклад, перегляд телебачення, пошук даних в інтернеті). Сутнісно, він охоплює прагнення особистості до комунікації, створення власних повідомлень, підтримки мобільності та активне споживання достатнього обсягу інформації.

Високий рівень сформованості цього компонента засвідчує наявність широкого спектра внутрішніх мотивів до взаємодії з медіа, які включають:

- широке коло мотивів (пізнавальні, емоційні, психологічні, етичні), що стимулюють активний контакт із медіа;
- виражене бажання до поглиблення знань (дізнатися щось нове);
- прагнення до розважальної активності;
- мотивацію до проєктування власних медіапродуктів та вивчення досвіду інших;

- здатність ефективно знаходити необхідну інформацію для проведення, зокрема, наукових досліджень.

Середній рівень сформованості мотиваційного компонента характеризується меншою стійкістю та більшою вибірковістю мотивів:

- переважний перегляд медіатекстів розважального спрямування;
- бажання розважатися та відпочивати через медіа;
- наявність прагнення до отримання нової інформації;
- наявність бажання навчатися за допомогою мережі Інтернет;
- слабка вираженість та нестійкість інтелектуальних мотивів, що спонукають до взаємодії з медіатекстами.

Низький рівень мотиваційного компонента проявляється обмеженим колом мотивів взаємодії з медіа та домінуванням пасивного споживання:

- вузьке коло мотивів для налагодження взаємодії з медіаресурсами;
- перегляд виключно розважальних тем і жанрів;
- обмеження мети взаємодії лише бажанням розважатися та відпочивати;
- відсутність інтелектуальних, естетичних та пізнавальних взаємодій із медіа.

Таблиця 2.2

Критерії оцінювання рівнів сформованості мотиваційного компонента медіаграмотності

Рівень сформованості	Характеристика мотивації	Індикатори та прояви активності у медіасередовищі
Високий	Свідчить про глибоку та багатоаспектну зацікавленість у взаємодії з медіа	<ul style="list-style-type: none"> ✓ широкий спектр мотивів контактування (пізнавальні, емоційні, психологічні, етичні), що стимулюють взаємодію; ✓ виражене прагнення до постійного здобуття нових знань;

		<ul style="list-style-type: none"> ✓ наявність потреби у рекреації (розвагах); ✓ ініціатива щодо проєктування власних медіапродуктів та аналізу досвіду інших авторів; ✓ цілеспрямоване виявлення необхідної інформації для проведення наукових досліджень.
Середній	Характеризується вибірковою активністю та помірною інтенсивністю інтелектуальних мотивів	<ul style="list-style-type: none"> ✓ переважання споживання контенту розважального характеру; ✓ чітко виражене бажання рекреації та відпочинку; ✓ прагнення до отримання нової, раніше невідомої інформації; ✓ наявність бажання навчатися через інтернет-ресурси; ✓ нестійкість та слабо виражена орієнтація інтелектуальних мотивів у взаємодії з медіатекстами.
Низький	Проявляється у суттєвій обмеженості потреб та мінімальній активності у медіасередовищі	<ul style="list-style-type: none"> ✓ вузьке коло мотивів для налагодження взаємодії з медіа; ✓ обмеження споживання виключно розважальними темами та жанрами; ✓ домінування потреби у розвагах та відпочинку; ✓ відсутність взаємодії з медіа, зумовленої інтелектуальними чи естетичними потребами.

Далі розглянемо детальніше інформаційно-пізнавальний компонент сформованості медіаграмотності, який є базовим елементом у структурі поняття медіакомпетентності.

Дослідник Дж. Поттер виокремив ключові знання у сфері медіа, які корелюють із цим компонентом:

- розуміння концепцій навколишнього світу та тих умовностей, які транслюються авторами медіаповідомлень;
- усвідомлення системи медіавиробництва (процесів, технологій та інфраструктури);
- знання про роль та вплив медіа на формування особистості [31, с. 45].

Інформаційно-пізнавальний компонент загалом відображає ступінь обізнаності індивіда, що включає знання термінології, теоретичні відомості з історії становлення засобів масової інформації (ЗМІ) та розуміння системи розвитку медіа в соціумі.

Аналіз сприйняття медіатекстів, на нашу думку, варто розпочинати з розуміння того, що людина оцінює будь-яке повідомлення, спираючись на такі внутрішні та зовнішні чинники:

1. Фонове знання: наявна інформація та попередній досвід щодо певної теми (рівень зацікавленості та актуальності).
2. Ціннісні орієнтири: визначення значущості даної проблеми для процесу сприйняття.
3. Демографічний профіль: розуміння національних, расових та гендерних особливостей, які можуть впливати на інтерпретацію медіа.
4. Психологічні характеристики: емоційний досвід, ставлення до інших людей та особистісні потреби.
5. Комунікаційна сфера: ідентифікація учасників комунікації та оцінка реакції на медіаповідомлення.
6. Рівень індивідуального розвитку: загальний когнітивний та соціальний розвиток особистості.

Як зазначалося в попередніх розділах нашого дослідження, медіаграмотність слугує рушійною силою для розвитку критичного мислення. Це дозволяє особистості формулювати обґрунтовані судження у відповідь на інформацію, отриману через ЗМІ. Критичне мислення використовує певні логічні формули, які стимулюють раціональне осмислення та сприяють компетентності у сприйнятті різноманітних точок зору.

Здатність застосовувати критичне мислення орієнтована на:

- створення перевірених фактів на протипагу ціннісним твердженням;
- перевірку надійності та достовірності висловлених суджень;
- формування впевненості у правдивості інформації;
- чітке усвідомлення різниці між фактами та дезінформацією (брехнею).

Таблиця 2.3

**Рівні сформованості інформаційно-пізнавального
аспекту медіаграмотності**

Рівень сформованості	Характеристика мотивації	Індикатори та прояви активності у медіасередовищі
Високий	Високий ступінь сформованості систематизованого, повного та актуального корпусу знань, що визначають зміст медіаграмотності.	✓ компетенція самостійно застосовувати знання у медійній діяльності; ✓ здатність до автономного пошуку необхідної інформації та незалежного вдосконалення (актуалізації) існуючого знаннєвого фонду.
Середній	Достатній ступінь сформованості систематизованого та актуального	Здатність застосовувати знання у медійній діяльності та здійснювати пошук/вдосконалення знань за умови

	масиву знань, що є основою медіаграмотності.	педагогічного супроводу (асистування).
Низький	Фрагментарність або повна відсутність корпусу знань, необхідних для становлення та прогресу медіаграмотності	✓ репродукція інформації; ✓ відсутність компетенції практичного застосування знань у медійній діяльності; ✓ нездатність до самостійного пошуку нової інформації та актуалізації наявного фонду

Наступним кроком є розгляд діяльнісного компонента сформованості медіаграмотності та аналіз рівнів його вираження. Цей компонент має критичне значення у структурі медіакомпетентності, оскільки забезпечує зв'язок між теоретичними медіазнаннями, практичними вміннями та реальною дійсністю. Він безпосередньо відповідає за здатність учня до створення та презентації власних медіапродуктів.

Відповідно до положень Державного стандарту початкової освіти, молодші школярі залучаються до взаємодії з найпростішими формами медіапродукції (наприклад, малюнки, колажі, фотографії, текстові повідомлення). Чітко сформовані навички відбору, розповсюдження та використання медіапродуктів відображають прагнення учня до самостійної активності у медіасфері.

Ступінь прояву діяльнісного компонента можна класифікувати таким чином:

- високий рівень сформованості діяльнісного компонента медіакомпетентності характеризується вмінням самостійно здійснювати відбір та створювати медіапродукти у різноманітних формах;

- середній рівень визначається слабкою вираженістю навичок щодо вибору, поширення або ефективною презентації власних медіатекстів;
- низький рівень засвідчує відсутність ініціативи або бажання брати участь у самоосвітній діяльності, спрямованій на практичне засвоєння медіатехнологій.

Таблиця 2.4

Рівні сформованості діяльнісного компонента медіаграмотності

Рівень сформованості	Характеристика мотивації	Індикатори та прояви активності у медіасередовищі
Високий	Ефективна інтеграція медіазнань та умінь з практичною реальністю; сформоване прагнення до самоосвітньої діяльності у медіа.	Відбір та створення медіапродуктів у різних формах.
Середній	Часткова інтеграція медіазнань з реальністю; слабкий прояв практичних умінь.	Слабке проявлення вміння обирати, поширювати чи презентувати власні медіатексти.
Низький	Відсутність мотивації та нездатність зв'язати медіазнання з практикою.	Відсутність бажання здійснювати самоосвітню діяльність у напрямку створення/поширення медіа.

На основі проведеного аналізу, ми ідентифікували такі три основні рівні сформованості медіаграмотності в молодших школярів:

1. Низький рівень. Характеризується інстинктивною взаємодією із засобами масової інформації (ЗМІ). Сприйняття медіаконтенту є поверхневим

та примітивним, при цьому суб'єкт не виявляє здатності до формування чи артикуляції власної позиції або критичної точки зору.

2. Середній рівень. Відображає часткову обізнаність у сфері медіа. Особистість володіє базовими знаннями про мову, жанри та формати медіа. На цьому рівні виявляється вміння аналізувати контент і здійснювати відбір найбільш ефективних носіїв інформації.

3. Високий рівень. Демонструє творче застосування медіазасобів. Суб'єкт здатний здійснювати критичну оцінку інформації, аргументовано висловлювати власні міркування та успішно створювати якісні медіапродукти.

Проведений відбір і опис критеріїв, показників та компонентів разом із визначенням відповідних рівнів їх сформованості створюють підґрунтя для переходу до розроблення діагностичного інструментарію, необхідного для вивчення процесу формування медіакомпетентності молодших школярів.

До експерименту щодо аналізу стану сформованості медіаграмотності молодших школярів було залучено учнів 4-их класів ліцею № 323 м. Києва. Вибірка складала – 54 учні.

Метою експериментального дослідження є вивчення рівня сформованості медіаграмотності молодших школярів.

У межах дослідження проблеми формування медіаграмотності дітей молодшого шкільного віку були окреслені такі основні завдання:

1. Визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості медіаграмотності молодших школярів.

2. Добір ефективних методик для діагностики рівня сформованості медіаграмотності в учнів.

3. Оцінювання стану сформованості медіаграмотності молодших школярів із використанням інноваційних технологій навчання.

Вивчення раніше визначених компонентів медіаграмотності, представлених у попередньому параграфі, здійснювалося на основі оптимально підібраних діагностичних методик.

Зокрема, дослідження мотиваційного компонента сформованості медіаграмотності проводилося із застосуванням методики Л. Божович та А. Маркової «Сходишки мотивів», спрямованої на виявлення навчальних мотивів. Спираючись на її зміст, нами було розроблено адаптований варіант методики для визначення мотивів використання медіа в освітньому процесі та повсякденному житті учнів. Зміст методики було адаптовано до вікових особливостей молодших школярів і вона містила таку інструкцію [55, с. 27].

Учням пропонувалося побудувати «драбинку» під назвою «Для чого мені телефон (планшет)?». Спочатку необхідно було ознайомитися з написами на картках, які відображають можливі мотиви використання телефону, а потім обрати той варіант, що є найбільш значущим для конкретного школяра, і розмістити відповідну картку на першій сходинці. Інші картки учні розташовували за пріоритетністю, формуючи власну індивідуальну «драбинку мотивів».

Для вибору учням пропонувалося вісім карток, з яких чотири відображали пізнавальні мотиви, а чотири – соціально-розважальні:

1. «Я використовую телефон для дзвінків і листування».
2. «Я використовую телефон для ігор».
3. «Я використовую телефон для пошуку цікавої інформації в інтернеті».
4. «Я використовую телефон, щоб похизуватися ним перед іншими».
5. «Я використовую телефон для перегляду навчальних відео».
6. «Я використовую телефон для перегляду соціальних мереж і різноманітного контенту».
7. «Я використовую телефон для читання різноманітної інформації».
8. «Я використовую телефон, щоб слухати музику та дивитися мультфільми».

До пізнавальних мотивів належали картки: 1, 3, 5, 7; до соціально-розважальних - 2, 4, 6, 8.

Після побудови «драбинки» здійснювався аналіз того, які мотиви учні визначили для себе провідними. Перші три сходинки вважалися ключовими для визначення рівня сформованості медіаграмотності:

- високий рівень – якщо серед перших трьох позицій учень обрав три пізнавальні мотиви та один соціально-розважальний;
- середній рівень – якщо визначено два пізнавальні та два соціально-розважальні мотиви;
- низький рівень – якщо серед домінуючих мотивів лише один пізнавальний, а три інші належать до соціально-розважальних.

Отже, високий рівень сформованості медіаграмотності за мотиваційним компонентом характеризується такими показниками:

- учні чітко усвідомлюють допустиму тривалість перебування в інтернеті протягом дня і дотримуються встановлених обмежень;
- взаємодія з комп'ютером здійснюється переважно з метою пошуку навчальної або пізнавальної інформації;
- на розважальні активності витрачається лише третина часу, проведеного в мережі;
- молодші школярі мають сформоване розуміння значущості цифрових пристроїв у житті людини.

Середній рівень сформованості мотиваційного компонента визначається такими ознаками:

- учні мають уявлення про те, скільки часу слід проводити в інтернеті, однак не завжди дотримуються цього режиму;
- під час роботи з комп'ютером час розподіляється приблизно порівну між навчально-пізнавальною та розважально-соціальною активністю;
- на розваги припадає близько двох третин загального часу перебування в інтернеті;
- учні усвідомлюють роль цифрових пристроїв у житті, проте роблять це не повною мірою.

Низький рівень сформованості мотиваційного компонента медіаграмотності проявляється в таких характеристиках:

- учні не знають і не дотримуються норм тривалості щоденного користування інтернетом;
- комп'ютер використовують переважно для соціально-розважальної діяльності, а навчальні цілі відходять на другий план;
- практично весь час перебування в інтернеті витрачається на розважальний контент;
- молодші школярі не усвідомлюють основного призначення цифрових пристроїв у житті людини.

Анкетування, проведене з метою визначення рівня сформованості мотиваційного компонента медіаграмотності учнів молодшої школи, дало змогу отримати результати, подані нижче в таблиці 2.5.

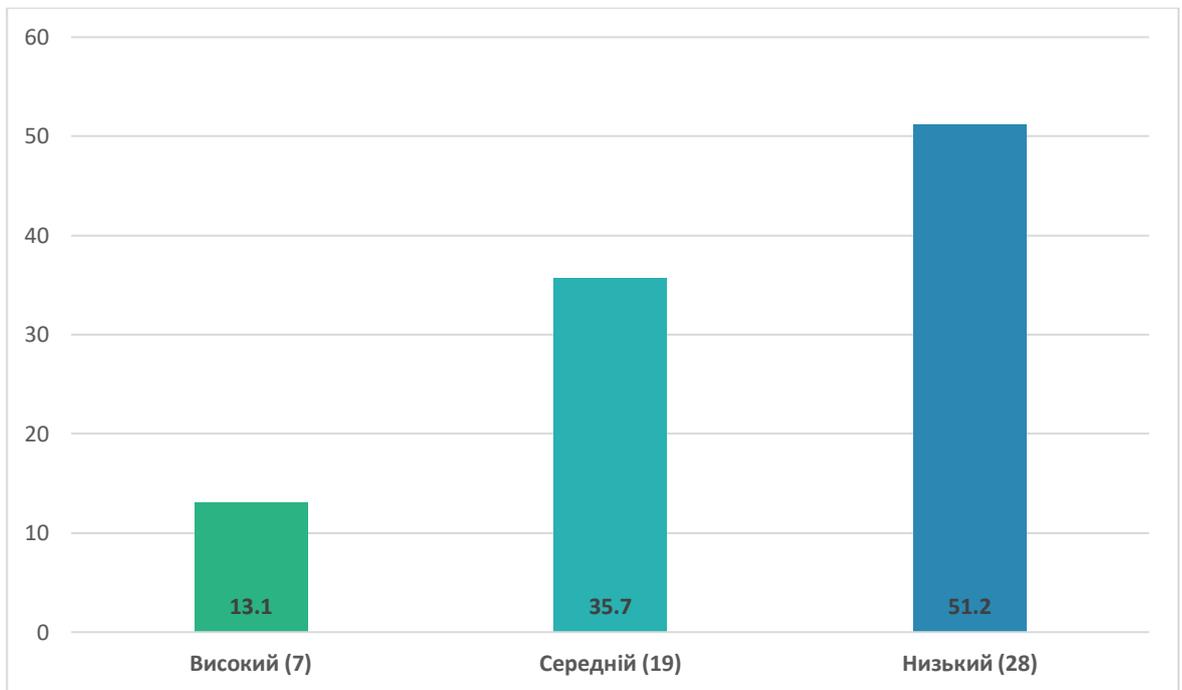
Таблиця 2.5

**Оцінка рівнів сформованості медіаграмотності
молодших школярів за мотиваційним компонентом**

Рівні	Показники	
	абс.	%
Високий	7	13,1
Середній	19	35,7%
Низький	28	51,2%

Як видно з даних таблиці, більша частина респондентів виявила середній рівень сформованості медіакомпетентності (35,7%), 51,2% - низький рівень та 13.1% опитуваних продумовнстрували високий рівень сформованості медіа компетентності.

Результати акетування учнів, також, представлено на діаграмі (див. рис.2.1).

Рис. 2.1 Динаміка рівня сформованості медіаграмотності молодших школярів за мотиваційним компонентом

Наступним компонентом сформованості медіаграмотності молодших школярів, що підлягає оцінюванню, є інформаційно-пізнавальний компонент.

Діагностику цього компонента було здійснено за допомогою авторської анкети «Я у світі медіа» (Шумаєва, 2014). Учням молодшого шкільного віку пропонувалося письмово відповісти на запитання відкритого та закритого типів. Кожна відповідь оцінювалася у 0 або 1 бал залежно від правильності й глибини розуміння відповідного медіапоняття. Сума отриманих балів відображала рівень сформованості інформаційно-пізнавального компонента медіакомпетентності.

Анкета «Я у світі медіа» містила такі запитання:

1. Що Ви розумієте під поняттям «медіа»?
2. Як Ви поясните, що таке ЗМІ?
3. З яких джерел Ви зазвичай отримуєте інформацію?
4. З якою метою Ви користуєтеся інтернетом?
5. Чи вмієте Ви створювати власні документи за допомогою комп'ютера або телефону?

6. Чи можете Ви назвати правила безпечного користування інтернетом?

Після підрахунку отриманих балів було визначено такі рівні сформованості інформаційно-пізнавального компонента медіаграмотності:

- високий рівень – 5–8 балів;
- середній рівень – 3–4 бали;
- низький рівень – 0–2 бали.

У результаті аналізу відповідей встановлено, що високий рівень сформованості інформаційно-пізнавального компонента характеризується такими ознаками:

- учні володіють базовими знаннями у сфері медіа: можуть назвати жанри, знайти необхідну інформацію, розуміють сутність понять «медіа», «ЗМІ», «рекламна інформація», а також мають уявлення про етапи розвитку й появу різних форм медіапередач;

- молодші школярі знають і розуміють основні прийоми безпечного користування інтернетом.

Для середнього рівня сформованості медіаграмотності молодших школярів за інформаційно-пізнавальним компонентом характерні такі ознаки:

- учні володіють неповними знаннями у сфері медіа та не завжди здатні застосувати їх у практичних ситуаціях;

- школярі знають окремі прийоми безпечного користування інтернетом, однак використовують їх нерегулярно.

Низький рівень сформованості інформаційно-пізнавального компонента медіаграмотності виявляється через такі ознаки:

- учні не володіють базовою інформацією про медіапростір, не знають значення елементарних медіапонять і не можуть відповісти на запитання анкети;

- молодші школярі не знайомі з правилами безпечної поведінки в інтернеті та, відповідно, не дотримуються їх у повсякденному користуванні мережею.

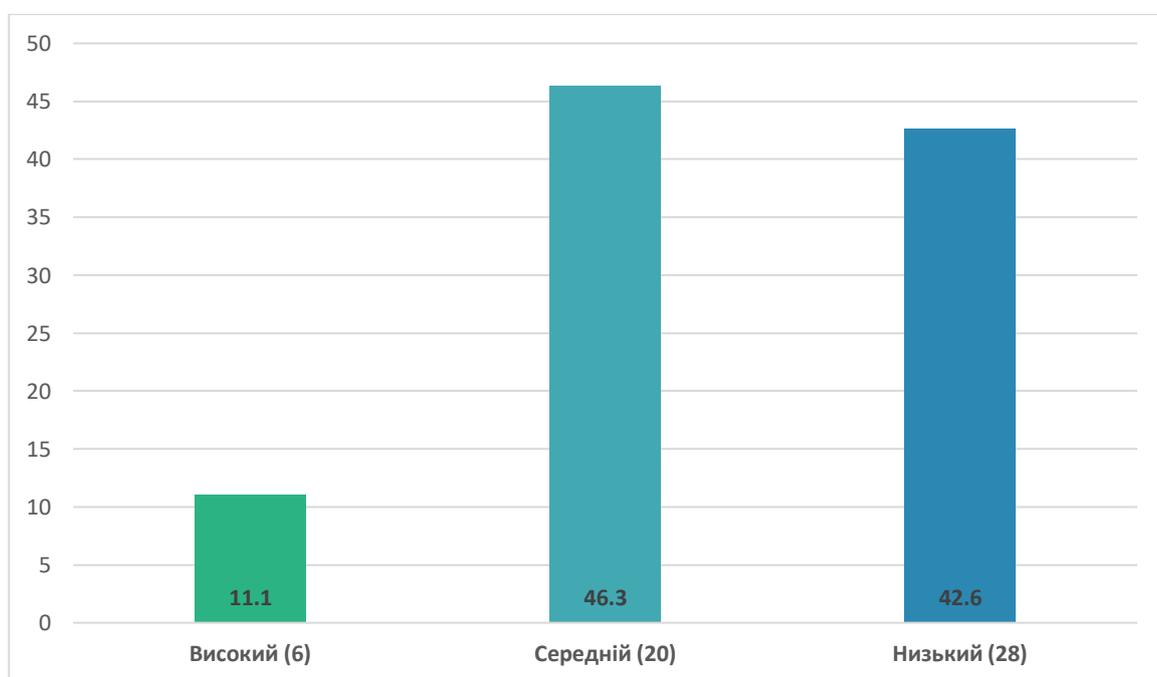
Узагальнені результати рівнів сформованості інформаційно-пізнавального компонента подано в таблиці 2.3.

Таблиця 2.6

**Оцінка рівнів сформованості медіаграмотності
молодших школярів за інформаційно-пізнавальним компонентом**

Рівні	Показники	
	абс.	%
Високий	6	11,1%
Середній	20	46,3%
Низький	28	42,6%

За підсумками проведеного дослідження встановлено, що рівень сформованості медіаграмотності за інформаційно-пізнавальним компонентом переважно відповідає середньому рівню – 46,3% учнів. Інші показники розподілилися таким чином: 42,6% - низький рівень, 11,1% -т високий рівень. Ілюстрацію отриманих результатів подано на рисунку 2.2.

**Рис. 2.2. Динаміка рівня сформованості медіаграмотності
молодших школярів за інформаційно-пізнавальним компонентом**

Отже, аналіз даних, зображених на гістограмі, підтверджує: у більшості молодших школярів сформованість медіаграмотності за інформаційно-пізнавальним компонентом відповідає середньому рівню.

Останнім етапом діагностики був діяльнісний компонент сформованості медіаграмотності молодших школярів, який оцінювався на основі спеціально розробленої системи завдань. До цієї системи увійшли такі завдання:

1. Скласти текст повідомлення для вчителя.
2. Знайти в інтернеті значення слів: «крига», «шипшина», «явір».
3. Виконати тестові завдання з медіа, у яких учням було запропоновано визначити зміст або подію на основі медіавізуалів (афіші, комікса, мультфільму).

До медіаматеріалів включено афішу, комікс та мультфільм. Учні пропонували відповіді на такі запитання:

1. Про яку подію свідчить афіша?
  - а) розігрування призів;
  - б) святкування Дня захисту дітей;
  - в) весела подія
2. Що можна сказати про фрагмент коміксу? Яку подію він відображає?
  - а) наближається свято Нового року;
  - б) хлопчик збирається написати листа;
  - в) у хлопчика гарний календар
3. Про що йдеться у мультфільмі? (учні переглядали фрагмент мультфільму «Фіксики. Батарейки»)
4. Створити презентацію на тему «Моя сім'я».

Запропонована діагностична система включала 4 завдання, кожне з яких було спрямоване на оцінювання різних аспектів діяльності з медіа: уміння аналізувати й інтерпретувати інформацію, здійснювати її передачу, виконувати пошук відомостей та створювати власний медіапродукт.

Оцінювання виконання завдань здійснювалося таким чином:

- правильне виконання 1-го завдання – 1 бал;

- правильне виконання 2-го завдання – 3 бали (по 1 балу за кожне знайдене слово);
- правильне виконання 3-го завдання – 3 бали;
- правильне виконання 4-го завдання – 1–3 бали залежно від якості презентації: 1 бал – презентація містить лише текст; 2 бали – презентація включає текст і зображення; 3 бали – у презентації використано анімацію, дизайн та різноманітні переходи.

Таким чином, завдання дозволили комплексно оцінити рівень сформованості діяльнісного компонента медіаграмотності молодших школярів.

Отже, отримані результати засвідчують, що учні з високим рівнем сформованості медіаграмотності за діяльнісним компонентом (7,4%) демонструють чітке розуміння поставленого медіазавдання, здатність знаходити необхідну інформацію, здійснювати її аналіз і оцінювання. У них сформовані навички розпізнавання фейків, уміння виявляти елементи пропаганди, а також уміння створювати й застосовувати власні медіапродукти. Такі школярі здатні приймати обґрунтовані рішення під час роботи з медіаматеріалами.

Молодші школярі із середнім рівнем сформованості медіаграмотності (35,2%) характеризуються здатністю розуміти зміст поставленого завдання та наявністю базових навичок роботи в різних пошукових системах. Проте їх уміння аналізувати та оцінювати інформацію є неповністю сформованими. Вони можуть припускатися помилок під час ідентифікації фейкових матеріалів і пропаганди, а також володіють лише найпростішими навичками створення власних медіапродуктів.

Учні з низьким рівнем сформованості медіаграмотності за діяльнісним компонентом (57,4%) виявляють неспроможність створювати або ефективно використовувати медіапродукти, не володіють навичками розпізнавання фейків і пропаганди, а також не мають умінь здійснювати пошук необхідної інформації в інтернет-середовищі.

Отже, високий рівень сформованості медіакомпетентності за діяльнісним компонентом – це 7-10 балів, середній рівень – 4-6 бали, 1-3 бали – є свідченням низького рівня сформованості медіакомпетентності за діяльнісним компонентом.

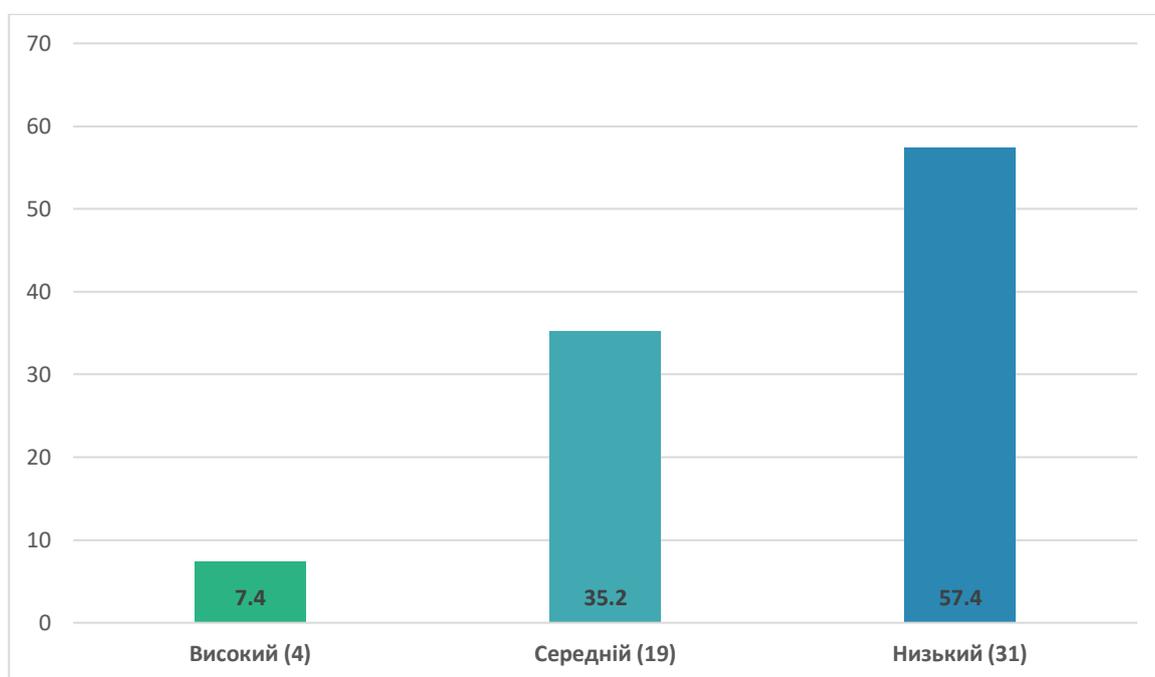
Узагальнені дані рівня сформованості медіакомпетентності за діяльнісним компонентом подані у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

**Оцінка рівнів сформованості медіаграмотності
молодших школярів за діяльнісним компонентом**

Рівні	Показники	
	абс.	%
Високий	4	7,4%
Середній	19	35,2%
Низький	31	57,4%

Показники діагностики за діяльнісним компонентом також подані на рисунку 2.3.

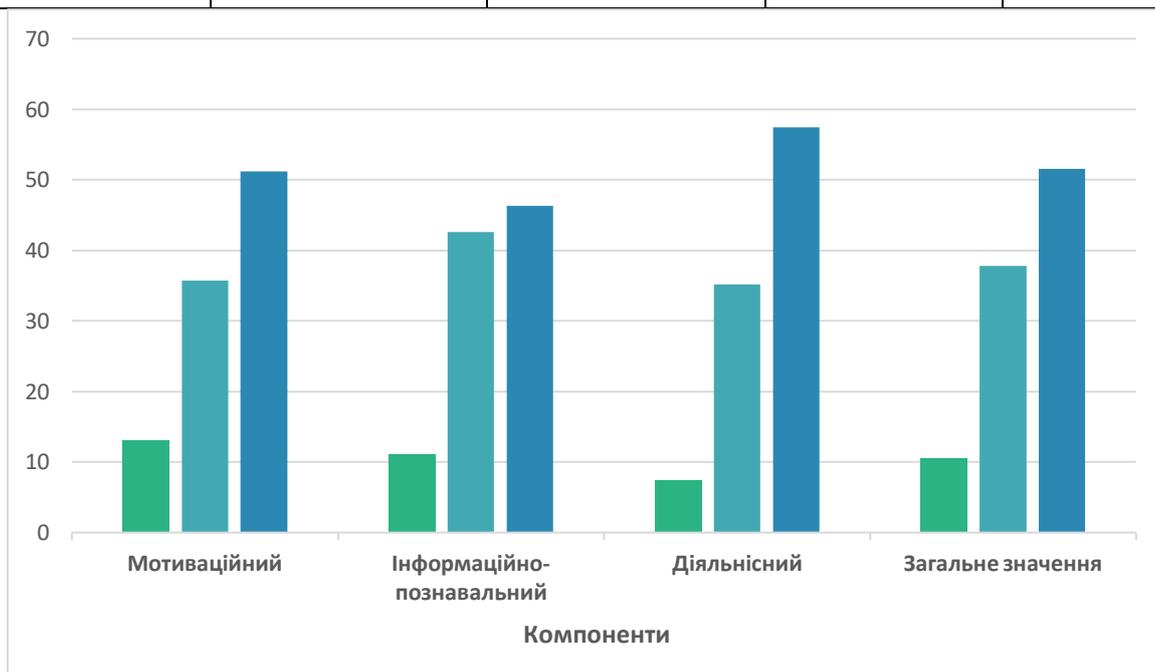
**Рис. 2.3 Динаміка рівня сформованості медіаграмотності
молодших школярів за діяльнісним компонентом**

Узагальнені результати дослідження рівня сформованості медіаграмотності молодших школярів за мотиваційним, інформаційно-пізнавальним, діяльнісним компонентами подані у таблиці 2.7 та на рисунку 2.4.

Таблиця 2.7

**Загальний рівень сформованості
медіаграмотності молодших школярів (у %)**

Рівень сформованості	Компонети			Загальне значення
	Мотиваційний	Інформаційно-пізнавальний	Діяльнісний	
Високий	13,1	11,1	7,4	10,5
Середній	35,7	42,6	35,2	37,8
Низький	51,2	46,3	57,4	51,6

**Рис. 2.5 Кількісні показники (%) рівнів сформованості
медіаграмотності молодших школярів**

Таким чином, проведений аналіз дав змогу встановити, що загальний рівень сформованості медіаграмотності молодших школярів перебуває на середньому рівні (37,8%), що вказує на потребу подальшої коригувальної

роботи, спрямованої на підвищення зацікавленості учнів у взаємодії з медіа та поглиблення їхніх знань про особливості медіасередовища. Оскільки медіаграмотність формується безпосередньо в освітньому процесі, вважаємо, що використання інноваційних технологій навчання є оптимальним засобом, здатним суттєво інтенсифікувати розвиток медіакомпетентності молодших школярів.

Результати дослідження засвідчили, що учні з високим рівнем медіаграмотності демонструють стійку зацікавленість медіа, розуміють його значення в освітній та повсякденній діяльності. Такі школярі проявляють активність і творчість, уміють аналізувати та оцінювати інформацію, чітко розпізнавати фейкові повідомлення й протидіяти пропаганді. У ситуаціях виникнення труднощів вони виявляють наполегливість у розв'язанні проблемних завдань, здатні створювати та презентувати власні медіапродукти.

До середнього рівня сформованості медіаграмотності віднесено школярів, які загалом виявляють інтерес до медіа, володіють достатньо сформованою мотивацією щодо їх використання, уміють аналізувати інформацію та знаходити потрібні відомості, проте іноді стикаються з труднощами в оцінюванні або глибокому розумінні медіаматеріалів.

Учні з низьким рівнем медіаграмотності здебільшого не виявляють інтересу до медіа, не володіють навичками аналізу та оцінювання інформації, не знають способів протидії фейкам та пропаганді. Вони зазнають труднощів під час виконання медіазавдань і не здатні самостійно створити елементарні медіапродукти.

Отже, формування медіаграмотності молодших школярів потребує ретельного добору ефективних педагогічних засобів. На нашу думку, саме інноваційні технології навчання відіграють ключову роль у цьому процесі, оскільки вони стимулюють пізнавальний інтерес, сприяють активній інтерпретації медіаінформації та враховують індивідуальні особливості кожного учня. Використання таких технологій забезпечує потужний потенціал

для розвитку медіакомпетентності й дозволяє вибудовувати освітній процес на сучасному, інтерактивному та орієнтованому на учня рівні.

Проведений констатувальний експеримент дав змогу встановити реальний стан сформованості медіаграмотності молодших школярів і підтвердив необхідність визначення педагогічних умов, що сприятимуть оптимізації цього процесу, про що детальніше йтиметься у подальших параграфах дослідження.

2. 2. Обґрунтування педагогічних умов формування медіаграмотності учнів початкової школи засобами інноваційних технологій навчання

Аналіз наукової літератури, а також організація та проведення констатувального експерименту дали підстави стверджувати, що рівень сформованості медіаграмотності молодших школярів перебуває на середньому рівні. Це підтверджує потребу визначення педагогічних умов, здатних оптимізувати процес її формування.

Слід підкреслити, що розвиток медіаграмотності учнів початкової школи є тривалим і багатоаспектним процесом, який вимагає створення спеціальних умов, що забезпечуватимуть ефективну організацію та успішне функціонування цього процесу в межах освітнього середовища.

На початковому етапі обґрунтування педагогічних умов формування медіаграмотності молодших школярів доцільно звернутися до аналізу понять «умова» та «педагогічна умова».

Цінними для нашого дослідження є також погляди А. Алексюка та П. Підкасистого, які пропонують поділ педагогічних умов на дві групи:

1. Зовнішні умови – взаємини між учителем і учнями, система оцінювання навчального процесу, сприятливе освітнє середовище, позитивний психологічний клімат у колективі.

2. Внутрішні умови – індивідуальні характеристики учасників освітнього процесу, зокрема риси характеру, життєвий досвід, мотивація, уміння та практичні навички.

Такий підхід до класифікації педагогічних умов створює методологічну основу для подальшого визначення чинників, що забезпечують ефективний розвиток медіакомпетентності молодших школярів.

Отже, проведений аналіз наукових джерел дав змогу трактувати поняття «педагогічні умови формування медіакомпетентності молодших школярів» як сукупність чинників, спрямованих на виявлення, розвиток і прояв медіакомпетентності учнів. Ці умови забезпечують можливість молодшим школярам здійснювати якісний аналіз та оцінювання медіаінформації, а також створювати власні медіапродукти. Педагогічні умови постають як структурні елементи освітньої системи, що орієнтовані на досягнення визначеного кінцевого результату.

Узагальнення теоретичних положень дослідження та вивчення практичного досвіду використання медіа в освітній діяльності дозволило нам визначити педагогічні умови процесу формування медіаграмотності молодших школярів. До них належать:

1. Готовність учителя до впровадження медіаосвіти у навчальний процес.
2. Налагодження партнерської взаємодії між сім'єю та школою.
3. Застосування спеціальних вправ і завдань, спрямованих на розвиток умінь учнів зі створення власних медіапродуктів.
4. Використання елементів роботи з сучасними інноваційними технологіями.

Далі зосередимо увагу на детальному аналізі кожної із зазначених педагогічних умов.

Першою з них визначено готовність учителя до впровадження медіаосвіти в освітній процес.

Учитель, безперечно, відіграє ключову роль у процесі формування медіаграмотності молодших школярів. Помилковою є поширена думка про те, що відповідальність за розвиток медіаграмотності учнів належить виключно вчителям інформатики. Це зумовлено тим, що школярі починають вивчати предмет «Інформатика» лише з другого класу, тоді як у навчальних програмах мовно-літературної освітньої галузі (зокрема з української мови) вже у першому класі передбачено змістову лінію «Досліджуємо медіа». Саме на цьому етапі розпочинається початкове формування медіаграмотності, яке триває впродовж наступних років навчання. Відповідно до вимог освітньої системи, саме вчителі початкової школи мають відігравати активну роль у забезпеченні розвитку медіаграмотності та інформаційної безпеки учнів.

Для ефективної роботи у цьому напрямі педагог повинен:

- бути добре обізнаним із питаннями медіаосвіти;
- володіти необхідними знаннями та практичними навичками;
- розуміти особливості створення медіапродукту;
- досліджувати негативні прояви, способи та чинники впливу медіапростору на особистість і знати шляхи убезпечення від них;
- знати та застосовувати правила безпечної поведінки в інтернеті;
- вміти визначати прояви інтернет-залежності у школярів і розуміти методи її подолання;
- мати мотивацію до постійної самоосвітньої діяльності у сфері медіаосвіти.

У цьому процесі вагому підтримку вчителю надають навчальні посібники, розроблені спеціально для ознайомлення з особливостями медіасередовища, а також ресурси організацій, що досліджують проблематику медіа, як-от Академія української преси. Ефективними є й освітні онлайн-платформи, зокрема:

- «Медіадрайвер», що містить необхідні матеріали зі сфери медіа;
- онлайн-гра «Медіаграмотна місія»;

- курси з отриманням сертифікатів на платформах «Медіаграмотність для громадян», «Verified»;
- онлайн-курс «Медіаграмотність для освітян»;
- платформа «Освітні інструменти критичного мислення»;
- платформа «Основи інформаційної безпеки»;
- курс «Новинна грамотність»;
- курс «Як розуміти соцмережі» тощо [61, с. 9-10].

Отже, успішне проходження таких навчальних програм, а також систематичне використання вчителем сучасних ресурсів і платформ з медіаосвіти сприяє розвитку його власної медіаграмотності. Такий педагог здатний ефективно формувати медіаграмотність молодших школярів і забезпечувати якісну реалізацію медіаосвітніх завдань у освітньому процесі.

Другою педагогічною умовою формування медіаграмотності молодших школярів ми визначили налагодження ефективної взаємодії між сім'єю та школою.

Молодші школярі постійно перебувають під впливом медіа, тому вже на початку навчання у школі виникає потреба в розширенні їхніх знань у сфері медіаосвіти та інформаційної безпеки. Як слушно зауважує О. Волошенюк, загрозливий вплив медіа посилюється з моменту, коли дитина стає школярем, адже вона отримує більшу свободу дій, а батьківський контроль поступово слабшає. У цей час на школяра починають впливати не лише сім'я, а й школа та ширше соціальне середовище. Сучасні батьки нерідко перекладають відповідальність за формування безпечної взаємодії з медіа на педагогів, що підсилює значення медіаосвіти саме у початковій школі. Медіаосвіта має допомагати дитині уникати інформаційних ризиків, пов'язаних із виконанням домашніх завдань, переглядом передач, прослуховуванням музики, роботою з інформацією в інтернеті, використанням телефона чи планшета [28, с. 45].

За спостереженнями І. Челишевої, чимало батьків намагаються суворо обмежувати дітей у користуванні комп'ютером або перегляді телевізора. Хоча такі дії є зрозумілими, вони не сприяють формуванню самостійності. У цьому

контексті важливо знайти «золоту середину», що й становить основну мету шкільної медіаосвітньої діяльності [38, с. 24].

Програма медіаосвіти в початковій школі має бути спрямована не на заборону використання медіа, а на формування в учнів умінь свідомо й правильно споживати інформацію з навчальною метою.

Налагодження взаємодії між школою та батьками щодо медіаосвіти може здійснюватися через:

- проведення батьківських зборів;
- засідання батьківського комітету;
- індивідуальні консультації вчителя з батьками;
- спеціальні заходи (лекції, семінари за участю фахівців).

Медіаосвітня діяльність спрямована на розвиток творчого самовираження дитини та є тісно пов'язаною з медіаосвітою сім'ї, яка може виконувати консультативну та підтримувальну функцію. Така сімейна медіаосвіта виступає важливим чинником соціалізації й адаптації молодшого школяра до умов сучасного інформаційного простору.

Очевидно, що формування інтересів і вподобань дітей значною мірою залежить від того, якими є цінності та інформаційні звички їхніх батьків. Саме тому дорослі мають навчити дітей основам інформаційної поведінки та цифрової безпеки, сформуванню в них умінь правильно сприймати й критично осмислювати медіаінформацію. На нашу думку, медіаосвіта має бути спрямована не лише на учнів, а й на їхніх батьків, систематично залучаючи їх до медіаосвітньої діяльності школи.

Скоординована взаємодія сім'ї та закладу освіти сприяє мотивації учнів, навчає їх ухвалювати рішення, формує навички ефективної комунікації та вміння враховувати позиції обох сторін. Така спільна медіаторчість розвиває здатність творчо сприймати докільця та сприяє формуванню активної життєвої позиції. У цьому контексті доцільним є проведення спільних позашкільних заходів медіаосвітнього спрямування, зокрема:

1. Лекційно-семінарські заняття для батьків молодших школярів, присвячені питанням формування медіакультури, зокрема:
  - ролі та впливу медіа на становлення особистості дитини;
  - медіазалежності та шляхів її подолання;
  - культурі та правилам обговорення медіаконтенту з дітьми.
2. Підвищення рівня медіакультури сімей через створення медіаклубу, що включає:
  - спільний перегляд фільмів з подальшим обговоренням;
  - практичні заняття щодо культури обговорення ролі медіапродуктів.
3. Формування сімейної медіаторчості, яке може передбачати:
  - створення сім'єю власного мультфільму, сайту чи іншого медіапродукту – тобто перехід від ролі пасивних споживачів до ролі активних творців медіаконтенту.

Отже, комплексний підхід до реалізації завдань медіаосвіти з боку школи та сім'ї істотно знижує ризики негативного впливу некоректного медіаконтенту на молодших школярів. Саме тому однією з ключових умов формування медіакомпетентності учня ми визначаємо забезпечення інформаційної безпеки та конструктивної взаємодії між школою і родиною.

Третьою педагогічною умовою формування медіаграмотності молодших школярів є використання спеціально розроблених вправ і завдань, спрямованих на розвиток умінь учнів створювати власні медіапродукти.

Навчання у сфері медіаосвіти та медіаграмотності може здійснюватися на уроках, виховних заняттях, у межах проєктної діяльності, під час рольових ігор тощо. Молодші школярі із зацікавленням сприймають використання медіазасобів під час виконання домашніх завдань, а також долучаються до перегляду мультфільмів чи відвідування тематичних виставок, що відповідають програмовому матеріалу та віковим особливостям.

Важливим чинником, який урізноманітнює освітні завдання й сприяє формуванню цілісного бачення світу, є інтеграція. Значна частина сучасних

інноваційних інструментів, що застосовуються в освітньому процесі, дозволяє учням поглиблювати знання та краще засвоювати навчальний матеріал. Медіаресурси – фільми, презентації, комп'ютерні програми, навчальні онлайн-ігри – роблять вивчення тем більш цікавим і змістовним.

Водночас виникає проблема нестачі якісних інформаційно-освітніх програм і роздаткових матеріалів для учнів, які можна було б системно використовувати під час опрацювання змістової лінії «Досліджуємо медіа».

З метою покращення наявної ситуації доцільно запропонувати систему вправ і завдань, спрямованих на формування медіаграмотності молодших школярів. У початковій школі діти працюють із різними видами медіапродуктів, що дозволяє класифікувати вправи відповідно до типу медіа. Зокрема, пропонується застосовувати такі групи вправ:

- вправи для опрацювання аудіальних медіапродуктів (пісні, аудіозаписи, музичні повідомлення);
- вправи для роботи з візуальними медіапродуктами (фотографії, колажі, комікси, афіші, оголошення, рекламні матеріали, постери);
- вправи для аналізу аудіовізуальних медіапродуктів (кліпи, відеоролики, мультфільми).

На нашу думку, у межах формування в учнів умінь створювати власні медіапродукти доцільно застосовувати такі типи вправ:

- вправи на добір медіапродуктів (наприклад, вибрати з-поміж фотографій ту, що відповідає змісту тексту);
- вправи на відбір візуальних чи аудіальних матеріалів для вивчення пісні;
- аналітичні вправи (учні мають надати відповіді на визначені запитання);
- інтерпретаційні вправи (учні пояснюють, як вони розуміють інформацію, та передають її власними словами);
- вправи на критичне оцінювання (наприклад, зобразити рівень води у склянці як індикатор ступеня небезпеки певної медіаінформації);

- творчі вправи (створення учнями власного аудіозапису книжки);
- вправи на передачу інформації (наприклад, поділитися створеним аудіозаписом із однокласниками у спільному чаті).

На наш погляд, застосування таких вправ сприятиме цілеспрямованому формуванню медіакомпетентності молодших школярів.

Далі пропонуємо перелік додатків та ресурсів, які можуть бути використані вчителями для формування медіаграмотності молодших школярів і розвитку в них умінь створювати власні медіапродукти:

1. Навчальна гра «Медіазнайко» – інтерактивна гра з медіаосвіти, спрямована на ознайомлення учнів із медіасередовищем. Під час проходження дев'яти рівнів діти аналізують медійну інформацію, відповідають на запитання, виконують роль журналіста та створюють власні медіапродукти. Гра містить низку інформаційних модулів, що допомагають засвоїти теоретичні основи медіаграмотності.

2. Програми для створення коміксів за зразком опрацьованого тексту чи для побудови тексту на основі коміксу. Однією з найпоширеніших є платформа Pixton, де учні можуть обрати рівень складності та презентувати власні комікси. Програма пропонує підказки щодо вибору місця подій, персонажів, одягу та інших деталей.

3. PowerPoint для створення презентацій. Додатково корисним є застосунок Pear Deck, у якому учні можуть працювати у «вчительському» чи «учнівському» режимах, створювати презентації та ділитися ними з однокласниками. Платформа дає можливість організувати чати для обговорення окремих аспектів презентації та вдосконалювати її. Групова робота в такому форматі є надзвичайно привабливою для молодших школярів.

4. Додаток Kahoot для створення вікторин. Це інтерактивна гра, що використовується наприкінці вивчення теми або розділу. Інструмент простий у застосуванні за умови наявності у дітей планшетів або смартфонів. Учні працюють у додатку одночасно й відповідають на запитання на швидкість, після чого вчитель аналізує отримані результати.

Запропоновані додатки позитивно впливають на активізацію словникового запасу учнів, удосконалення їхніх умінь створювати тексти, раціональне використання інформаційних ресурсів і створення медіапродуктів. Вони сприяють розвитку медіаумінь і, найголовніше, формуванню медіаграмотності молодших школярів. Досягнення успішних результатів у формуванні навичок створення власних медіапродуктів потребує систематичної роботи, спрямованої на опанування базових інформаційних умінь і навичок.

Ще однією важливою умовою формування медіаграмотності учнів початкової школи є впровадження елементів роботи із сучасними інноваційними технологіями. Реалізація цього напряму передбачає дотримання системності та поетапності у використанні технологій. У подальшому пропонуємо розглянути етапи організації роботи щодо формування медіаграмотності молодших школярів засобами інноваційних технологій.

Отже, перший етап формування медіаграмотності молодших школярів – організаційно-мотиваційний – спрямований на пробудження інтересу учнів до медіапростору та демонстрацію його освітнього потенціалу.

Враховуючи завдання другого етапу - когнітивного, його метою є передання учням доступної та цікавої інформації щодо базових понять медіасфери. Молодші школярі потребують підтримки, щоб зрозуміти принципи функціонування ЗМІ, оскільки, як правило, вони некритично сприймають будь-які повідомлення.

Тому на третьому етапі – діяльнісно-практичному (основному) – учні не лише опановують уміння інтерпретувати інформацію, а й набувають навичок використання спеціальних інструментів для пошуку, оброблення й представлення інформації у різних формах та жанрах. На цьому етапі учнів навчають розуміти мотиви створення медіаповідомлень (хто, для чого та з якою метою їх подає: реклама, навчальний контент чи інша інформація), виокремлювати основну ідею, а також розпізнавати фейкові матеріали та

пропаганду. Центральним компонентом цього етапу є активне застосування інноваційних технологій навчання.

Дослідники виокремлюють кілька типів навчальних інтернет-ресурсів, що сприяють формуванню навичок аналізу, пошуку та узагальнення інформації з різних медіаджерел. До них належать:

- Hotlist – добірка посилань на текстові матеріали з певної теми;
- Multimedia scrapbook – посилання на мультимедійні джерела;
- Treasure hunt – добірка ресурсів та запитань, на які учні мають знайти відповіді;
- Subject sampler – перелік запитань від учителя, відповіді на які учні знаходять у матеріалах попередніх тем, узагальнюють їх і презентують.

Окреслені прийоми є підготовчим етапом у роботі з інноваційними технологіями, що виступають інтегрованим засобом формування медіаграмотності молодших школярів. Завершальний, або підсумковий (креативний), етап спрямований на розвиток самостійності школярів і їх активне залучення до роботи з інноваційними технологіями в навчанні.

Таким чином, приходимо до висновку, що формування медіаграмотності молодших школярів ефективно реалізується за умови дотримання визначених педагогічних умов, а саме:

1. Готовність учителя до впровадження медіаосвіти.
2. Налагоджена взаємодія школи та сім'ї.
3. Застосування спеціальних вправ і завдань для розвитку вмінь створення медіапродуктів.
4. Упровадження елементів роботи з сучасними інноваційними технологіями.

Висновки до розділу 2

Другий розділ дослідження присвячено аналізу педагогічних можливостей сучасних інноваційних технологій у формуванні медіаграмотності молодших школярів, визначенню реального рівня її

сформованості (шляхом організації та проведення констатувального етапу експерименту), а також обґрунтуванню педагогічних умов оптимізації цього процесу у початковій школі.

Педагогічний потенціал інноваційних технологій як ключового засобу формування медіаграмотності молодших школярів дав змогу встановити, що їх ефективність залежить від дотримання певних умов, зокрема – залучення учнів до виконання різноманітних завдань, спрямованих на розвиток медіаграмотності. Йдеться про вправи з аналізу та оброблення інформації, уміння протидіяти фейкам і пропаганді, здатність адекватно сприймати медіаповідомлення, а також можливість створювати власні медіапродукти, що активізує особистий досвід молодших школярів у роботі з медіа.

Використання інноваційних технологій у освітньому процесі сприяє формуванню в учнів навичок критичного мислення, уміння аналізувати та інтерпретувати медіаповідомлення різних жанрів, робити обґрунтовані висновки. Саме ці характеристики є визначальними для особистості з розвинутою медіаграмотністю. Тому цілком логічно припустити, що систематичне застосування інноваційних технологій сприяє ефективному становленню медіаграмотності молодшого школяра.

Для виявлення особливостей розвитку медіаграмотності та визначення її фактичного рівня у молодших школярів було проведено констатувальний експеримент з доббором відповідних діагностичних методик. Комплекс застосованих методик забезпечив можливість ґрунтовно дослідити означений процес і визначити рівень сформованості медіаграмотності. Зокрема, було окреслено критерії, показники, рівні та основні структурні компоненти медіаграмотності: уміння користуватися цифровими пристроями (телефон, планшет), здатність здійснювати комунікацію (дзвінки, повідомлення), уміння аналізувати медіаінформацію та виокремлювати в ній головне, навички узагальнення, вміння знаходити необхідні дані в інтернеті, застосовувати інформацію з навчальною чи особистою метою, а також створювати власні медіапродукти.

Діагностика рівня медіаграмотності молодших школярів, як показано в роботі, може здійснюватися за трьома основними компонентами: мотиваційним, інформаційно-пізнавальним та діяльнісним. Результати експерименту засвідчили, що серед учнів переважають середній і низький рівні сформованості медіаграмотності, що вказує на потребу у здійсненні корекційної роботи.

Виявлення реального стану розвитку медіаграмотності молодших школярів засобами інноваційних технологій дало змогу визначити оптимальні педагогічні умови її формування: підготовленість учителя до впровадження медіаосвіти; ефективна взаємодія школи та сім'ї; використання спеціально підібраних вправ і завдань для розвитку вмінь створювати медіапродукти; застосування елементів сучасних інноваційних технологій.

Таким чином, зроблено висновок, що обґрунтовані педагогічні умови сприяють оптимізації процесу формування медіаграмотності молодших школярів, покращенню співпраці сім'ї та школи у сфері медіаосвітньої діяльності, а також активному залученню учнів до створення власних медіапродуктів.

ВИСНОВКИ

У першому розділі кваліфікаційної роботи на основі аналізу праць українських та іноземних фахівців розкрито зміст базових категорій, таких як «медіаосвіта», «медіаграмотність», «медіакомпетентність», «медіакультура» та «медіаінформаційна безпека». Розгляд наукових підходів дозволив визначити медіаосвіту як особливу складову навчання, що готує людину до грамотної та безпечної взаємодії з інформаційним простором – від класичних газет чи телебачення до найсучасніших цифрових ресурсів.

Дослідження показало, що медіаосвіта та медіаграмотність тісно пов'язані, проте не є ідентичними. Зокрема, вітчизняні дослідники розглядають медіаграмотність як конкретний результат, якого досягають завдяки освітньому процесу. Ключовими здобутками такої освіти є вміння критично оцінювати контент, перевіряти джерела інформації, грамотно працювати з даними, а також самостійно створювати та поширювати медіапродукти.

Для оцінки того, наскільки медіаграмотними є учні молодших класів, у роботі було розроблено систему критеріїв та рівнів (низький, середній, високий). Оцінювання проводилося за такими показниками:

- практичне використання гаджетів (смартфонів, планшетів) у житті;
- здійснення базової комунікації (повідомлення, дзвінки);
- пошук відомостей у мережі та виділення головного в потоці інформації;
- застосування знайдених даних для навчання чи особистих цілей;
- навички створення власного контенту.

Під час експерименту було використано спеціальні методики: анкетування для вивчення мотивації, гру «Медіазнайко» для перевірки знань та практичні завдання «Зроби, якщо можеш» для аналізу вмінь учнів. Результати діагностики виявили, що більшість школярів (51,6%) мають

низький рівень підготовки, середній рівень продемонстрували 37,8% дітей, і лише 10,5% респондентів показали високі результати.

На основі отриманих даних було науково обґрунтовано чотири умови, за яких розвиток медіаграмотності буде успішним:

1. Фахова підготовка вчителя. Педагоги мають постійно вдосконалювати свої знання через курси та онлайн-платформи, щоб бути компетентними наставниками для дітей.

2. Налагодження партнерської взаємодії сім'ї та школи. Важливо залучати батьків до освітнього процесу через спільні медіаклуби, лекції та заняття, де пояснюється роль медіа у творчому розвитку дитини.

3. Практичне спрямування. На уроках необхідно регулярно використовувати вправи, де діти самі вчаться створювати медіапродукти.

4. Упровадження сучасних інноваційних технологій. Впровадження сучасних технологій допомагає учням навчитися аналізувати різні жанри повідомлень, робити висновки та критично мислити.

Системне поєднання цих умов дозволяє перетворити навчання на ефективний процес формування медіаграмотної особистості, здатної вільно та безпечно орієнтуватися в сучасному світі

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич А.В. Використання технології BYOD у процесі навчання в основній школі: *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology Суть технології BYOD*. Т.5, №2. 2017. С.1-4.
2. Бех І. Д. Рефлексія у духовному «Я» особистості. *Рідна школа*. 2011. № 8-9 (серпень-вересень). С. 9-14
3. Баліцька І., Караман О. Веб-квест як засіб створення розвивального середовища у процесі навчання української мови учнів 11 класу. Наукові доробки магістрантів Інституту філології. 2018. Т. 1. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/300405055.pdf>
4. Бібік Н. М. Соціалізація молодших школярів у взаємозв'язку урочної та позаурочної діяльності: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 145 с.
5. Варзацька Л. О. Українська мова та читання : підручник для 2 кл. закладів загальн. серед. освіти: у 2 ч. Ч. 1 Тернопіль: Навчальна книга- Богдан. 2019. 160 с.
6. Вашуленко М. С. Українська мова та читання: підруч. для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. К.: Видавничий дім «Освіта». 2019. 144 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови. [голов. ред. В. Т. Бусел]. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун». 2005. 1728 с.
8. Вітюк В. В. Готовність педагогів до змін в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа». *Педагогічний пошук*. 2017. №2(94). С. 3-6.
9. Вознюк Л. В. Особливості рефлексії особистісних якостей учнів 1 класу. *Психологічні дослідження: наукові праці студентів соціально-психологічного факультету*. Випуск 4. / за ред. О. Л. Музики, Ю. Ю. Дем'янчук. Житомир, 2012. 126 с.
10. Вознюк Л. В. Особливості розвитку рефлексії особистісних якостей молодших школярів в умовах розвивальної системи навчання. *Психологічні*

дослідження: наукові праці студентів соціально-психологічного факультету. Випуск 3. / За ред. О.Л. Музики, Ю.Ю. Дем'янчук. Житомир, 2011. 94 с.

11. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь. 2007. 376 с.

12. Гриневич М. С. Медіаосвітні квести. *Вища освіта України. Тем. вип. «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології»*. № 3 (дод.1). 2009. С. 153-155.

13. Гриневич Л. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

14. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>

15. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>

16. Державний стандарт базової середньої освіти : затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.

17. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. К.: Академвидав. 2004. 352 с.

18. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

19. Золотарьова І.О. (2015). Застосування мобільного навчання в системі освіти. *Системи обробки інформації*. Вип. 4. 2005 С. 147-150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/soi_2015_4_32

20. Енциклопедія освіти / АПН України; [голов. ред. В. Г. Кремінь; чл. редкол.: І. Д. Бех, Н. М. Бібік, В. Ю. Биков, В. І. Бондар, М. Б. Євтух, І. А. Зязюн [та ін.]. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1036 с.

21. Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу:

інноваційні засоби і технології: [колективна монографія] / авт. кол.: Биков В. Ю. [та ін.]. К.: Атіка, 2005. 252 с.

22. Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології навчання: словник-госарій. Львів : «СПОЛОМ». 2011. 327 с.

23. Коваль С. М. Використання технології веб-квест у навчальному процесі. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : зб. наук. пр. / ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О.Г.РОМАНОВСЬКИЙ. Харків НТУ «ХП», Вип. 38-39 (42-43). 2014. С. 132- 142.

24. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). *Детектор медіа*: веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosviti-v-ukraini-nova-redaktsiya/>

25. Кушнір Н. М. Застосування медіазасобів в освітньому процесі початкової школи. *The III International Scientific and Practical Conference «Innovative methods in education, science and business: challenges and opportunities», September 16–18, 2024, Antwerp, Brussels*. С. 119–122. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2024/08/INNOVATIVE-METHODS-IN-EDUCATION-SCIENCE-AND-BUSINESS-CHALLENGES-AND-OPPORTUNITIES.pdf#page=120>

26. Куцуруба, В.В. Старостіна Є.О. Формування медіакомпетентності другокласників у контексті освітніх інновацій. *Наукова конференція*. URL: <https://vspu.edu.ua/content/hot/rey/doc2/a16.pdf>

27. Марченко Г. Визначення критеріїв, показників та рівнів розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкових класів. *Нові технології навчання*. 2022. № 96. С. 138–142. URL: <https://doi.org/10.52256/2710-3560.2022.96.19>

28. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: Посібник для вчителя / За ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза. К.: Центр вільної преси, Академія української преси, 2016. 201 с.

29. Медіаграмотність: Підручник для вчителів / Сінді Шейбе, Фейз Рогоу / Перекл. з англ. С. Дьома; за загал. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. К.: Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2017. 319 с.

30. Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі: посібник для вчителя / Бакка Т., Голощапова В., Дегтярьова Г., Євтушенко Р., Іванова І., Крамаровська С., Мелещенко Т, Шкребець О. / За редакцією Волошенюк О., Дегтярьової Г., Іванова В. К. : ЦВП, АУП, 2017 196 с.

31. Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя / Волошенюк О.В, Ганик О. В., Голощапова В. В, Дегтярьова Г.А, Іванова І.Б., Кожанова А. Ю., Пиза Г. Ю., Шкребець О. О, Янкович О.І. / За редакцією Волошенюк О.В., Іванова В. Ф. – Київ : ЦВП, АУП, 2018. 234 с.

32. Мокрогуз О. П. Медіаграмотність в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» : навч.-метод. пос. / За ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. Київ: Академія української преси. Центр вільної преси, 2020. 36 с.

33. Муковіз О., Мельничук В. Шляхи формування основ медіаграмотності в молодших школярів на уроках інформатики. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2023. № 1(9). С. 111–120. URL: [https://doi.org/10.31499/2706-6258.1\(9\).2023.279350](https://doi.org/10.31499/2706-6258.1(9).2023.279350)

34. Наскрізна медіаосвіта в умовах війни : збірник навчальних медіаосвітніх програм / Л. А. Найдьонова, Н. І. Череповська, О. Л. Вознесенська, Ю. С. Чаплінська та ін.; за ред. Л. А. Найдьонової; уклад. Н. Ф. Умеренкова; Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Київ, 2023. 264 с. URL:

<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736865/1/Naydonova%20L.A.%20End-to-end%20media%20education%20in%20war%20conditions%20%28programs%20coll.%202023%29.pdf>

35. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи [Текст] / упор.: Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник та ін. 2016. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

36. Нова українська школа: організація медіаосвіти в початковій школі: навчально-методичний посібник / Старагіна І. П., Волошенюк О. В., Мокрогуз О. П., Ганик О. В. Київ: ПРОПАПР, 2021. 160 с. URL: <http://surl.li/mbnjb>

37. Нетреба М. М. Впровадження медіаосвіти у закладах загальної середньої освіти. *Актуальні проблеми науки та освіти*: збірник матеріалів XXI підсумкової науково-практичної конференції викладачів, 01 лют. 2019 р. Маріуполь: МДУ. С. 230–231.

38. Нетреба М. М. Сучасний стан впровадження медіаосвіти в закладах освіти в умовах Нової української школи. *Нова українська школа в умовах викликів сучасності*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 11 квіт. 2019 р. Маріуполь: МДУ, 2019. С. 23–25.

39. Нова українська школа: організація медіаосвіти в початковій школі : навчально-методичний посібник / Старагіна І. П., Волошенюк О. В., Мокрогуз О. П., Ганик О. В. Київ: ПРОПАПР, 2021. 160 с. URL: <http://surl.li/mbnjb>

40. Нова грамотність у цифровому столітті. *Матеріали обласної науково-практичної інтернет-конференції* / Автор-упорядник Ю. М. Зоря. Черкаси: ЧОПОПП, 2016. 107 с.

41. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

42. Нова інформаційна ситуація та тенденції альтернативного розвитку ЗМК в Україні: *Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених* / за заг. ред. канд. філос. наук, доц. Л.В. Квасюк. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. 280 с.

43. Осюхіна М. О. Медіа- та інформаційна грамотність як складова сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів: дис.д-ра филос. наук / М.О. Осюхіна. Дніпро. 2018. 319 с.

44. Петрик Л. В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до застосування медіазасобів на уроках іноземних мов : Дис. ... канд. пед. наук (докт. філ.): 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» (Педагогічні науки) / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2020. 295 с.

45. Попова Л. М., Плаван Ю. А. Формування медіаграмотності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій в умовах Нової української школи. *The 5th International scientific and practical conference «Scientific progress: innovations, achievements and prospects» (February 6–8, 2023) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2023. С. 253-258.*
URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/47556/1/SCIENTIFIC-PROGRESS-INNOVATIONS-ACHIEVEMENTS-AND-PROSPECTS-6-8.02.23.pdf#page=253>

46. Практична медіаосвіта: авторські уроки : Збірка / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк ; За науковою редакцією В. В. Різуна. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2013. 447

47. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (згідно Наказу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 2736-20 від 23.12.2020). *Верховна Рада України. Законодавство України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#n10>

48. Практична медіаграмотність для бібліотек / Власюк О.В, Потапова В.І., Срібна І. / За редакцією Волошенюк О. В., Іванова В.Ф. Київ: АУП, ЦВП, 2019. 61 с.

49. Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи: зб. наук. праць.. Київ: Центр Вільної Преси, Академія

української преси, 2018. 244 с.

50. Практична медіаосвіта: авторські уроки. Збірка / Ред.- упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2013. 447 с.

51. Рибіна Ю. Модель розвитку медіаграмотності учнів у процесі створення та функціонування шкільної газети. *Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи*: збірник статей П'ятої міжнародної науково-методичної конференції, 31 бер. 1 квіт. 2017 р. Київ: Центр вільної преси, Академія української преси, 2017. С. 231236.

52. Семенова Н. В. «Вправи для розвитку медіаграмотності учнів в Новій Українській Школі». *Освітній проект «На Урок»*: веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/vpravi-dlya-formuvannya-mediagramotnosti-uchniv-159559.html>

53. Сидоренко Я. І. Використання медіаосвітніх технологій у Новій українській школі. *Інноваційні практики наукової освіти*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 6–12 грудня 2023 року). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2023. С. 715–721. URL: <http://surl.li/vvrhcu>

54. Старагіна І. П. Нова українська школа: методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з предметів мовно-літературної освітньої галузі : навч.-метод. пос. / За ред. О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванова. Київ: Академія української преси. Центр вільної преси, 2020. 58 с.

55. Субота Є. В. Упровадження медіаосвіти та медіаграмотності в сучасну українську освітню систему. *Культура України*. 2021. № 72. С. 27–33. URL: <https://doi.org/10.31516/2410-5325.072.04>

56. Суховірський О. Нова українська школа: методика навчання інформатики у 1–4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентісного підходу : Навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2021. 160 с.

57. Срібняк, І. Історія журналістики: виникнення та розвиток новинних мас-медіа в країнах Європи, Азії та Північної Америки (XVII- XX ст.).

Підручник для студентів вищих навчальних закладів / МОН України; ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»; Київський університет імені Бориса Грінченка (2-ге вид., перероб.). К.: Міжнародний науково-освітній консорціум імені Люсьєна Февра. 2018. 156 с.

58. Сулім А. А. Медіакомпетентність як результат упровадження медіаосвіти. *Вісник Харківського Національного університету ім. В. Каразіна*. 2011. Вип. 3. № 968. С. 26–29.

59. Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку: зб. наук. праць.. Київ.: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2019. 435 с.

60. Сходинки до медіаграмотності: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 2 – 4 класів із навчанням українською мовою, а також російською та іншими мовами національних меншин / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, Академія української преси. Київ: АУП, ЦВП, 2014. 28 с.

61. Телішевська С. Веб-квест як засіб організації проектної та дослідницької діяльності учнів на уроках словесності. *Вивчаємо українську мову та літературу*. №26. 2012. С.8-10

62. Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти І ступеня / Мін-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/tipovi-osvitni-programi-dlya-2-11-klasiv>

63. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко 1-2 клас / Мін-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/nush/2019/10/1-2-dodatki.pdf>

64. Фенцик О. М., Шуба Н. В. Формування медіаграмотності молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі: сутність та завдання. *Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення*

євроінтеграційних процесів : збірник тез доповідей за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції (16 травня 2024 р., м. Мукачево). С. 211–213. URL: <http://surl.li/mdhdjz>

65. Чубрей О. С., Мельник Н. В., Мельник А. В., Підгірна В. Н. Особливості впровадження медіаосвіти як важливої складової модернізації освітньої галузі в Україні. *Наука і техніка сьогодні. Серія Педагогіка*. № 10(24). 2023. С. 340–349. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/53644>

66. Шугайло Я. В. Засоби масової інформації: історичні аспекти розвитку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2010. Вип. 6(59). С. 410–415. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2010/6/67.pdf>

67. Шумаєва С. Медіа компетентність як складова загальної масмедійної освіти учнів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2006. Вип. 16. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/16/vi_snu12.pdf

68. Child's play? Childhood, learning, media and play. *David Buckingham*: веб-сайт. URL: <https://ddbuckingham.files.wordpress.com/2015/04/play.pdf>

69. Developing media literacy: concepts, processes and practices. *David Buckingham* : веб-сайт. URL: <https://ddbuckingham.files.wordpress.com/2015/04/media-literacy-concepts-processes-practices.pdf>

70. Masterman L. Media Education: Eighteen Basic Principles. *InfoAmerica* : веб-сайт. URL: infoamerica.org/documentos_word/MASTERMAN.doc

71. Media and Information Literacy. *UNESCO*: веб-сайт. URL: <https://en.unesco.org/themes/media-and-information-literacy>

72. Media Literacy. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*: веб-сайт. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B0080430767043540>

73. The strangulation of media Studies. *David Buckingham*: веб-сайт. URL: <https://ddbuckingham.files.wordpress.com/2017/08/strangulation-final-2.pdf>

74. The success and failure of media education. *David Buckingham*: веб-сайт. URL: <https://ddbuckingham.files.wordpress.com/2015/04/media-education-merj.pdf>